

מנחת אשר

לקט שיעורים ותשובות
אגרות ומאמרים
הנוגעים למגפת
הקורונה

• מהדורה תליתאה •

[לא כולל סימנים שהיו במהדורות הקודמות]

מאת מרן רבינו הגאון
רבי אשר וייס שליט"א

סיון תש"פ
ירושלים תובב"א

©

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י

מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109

ירושלים

המען למכתבים:

ת.ד. 23170

Email: minchatasher1@gmail.com

יחד עם כל בית ישראל

הנני מבכים מרה על פטירתם של

הני גדולי ישראל שנאספו במגיפה

כ"ק הגאון

רבי יעקב פרלוב זצ"ל

בן כ"ק הגה"צ רבי נחום מרדכי זצ"ל

האדמו"ר מנובומינסק

והראשון לציון

הגאון רבי אליהו בקשי דרון זצ"ל

בן רבי בנציון ז"ל

"וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'"

ויהיו דברי התורה שבספר זה

לזכותו של ידידינו הדגול

העומד בימין עוז לרומם קרן התורה

רץ בצבי וגיבור כארי במלחמתה של תורה

הרב צבי חיים בן הלינה שינדל שליט"א

שהקב"ה יתמלא עליו רחמים

להחלימו ולרפאותו להחזיקו ולהחיותו

וישלח לו רפואה שלימה בתוך שאר חולי ישראל

"עד הנה עזרונו רחמך ולא עזבונו חסדיך ואל תטשנו ה' אלקינו לנצח"

בראש קונטרס זה נציב מצבת זכרון

לנשמתם של יקירנו

הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו

שנאספו מתוך המגיפה המשתוללת בראש חוצות

הרב אברהם ישעיהו הלוי ז"ל ב"ר צבי שיבלחט"א הבר

ר' יואל ב"ר עזריאל ז"ל לוי

ר' דוד ז"ל ב"ר פנחס שיבלחט"א פישר

ר' יצחק אלחנן ב"ר אלתר אברהם חיים ז"ל

ר' מרדכי דוד ב"ר שמואל חיים ז"ל

ר' חיים ב"ר אברהם ז"ל

ר' מרדכי אלימלך ב"ר יחיאל מאיר ז"ל

ר' נח ב"ר משולם שרגא ז"ל

ר' מרדכי לייב ב"ר אלתר אברהם חיים ז"ל

ר' ישראל יעקב ב"ר דוב ז"ל

ר' ישראל שלום ב"ר רפאל גדליה זאב ז"ל

ונעתיר בתפילה לרפוא"ש:

הרב חיים אריה זאב בן איידל

דינה ריוזא בת חיה גיטל

ר' מאיר מרדכי בן מלכה שפרינצא

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים לרחם עלינו ועל פליטתנו

ולמנוע משחית ומגיפה מעלינו ומעל כל עמו בית ישראל ונאמר אמן

With profound gratitude to

The Rav Shlit"a

**For his courage and clarity
in these most difficult times**

בעילום שם

ספר זה מוקדש

לכבודו של

מרן הרב שליט"א

על החיזוק וההדרכה שהוא תמיד נותן לנו

ובפרט בתקופה קשה זו

ביהמ"ד אהבת חסד - רידניקער שטיבעל

נוא יארק

רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה

Dedicated in appreciation to our dear friend who
performs mitzvot and acts of kindness with a generous
hand and a humble spirit

R' Eliyahu Mordechai Sonnenfeld ה"ו

great-grandson of the venerable Rav of Yerushalayim
Hagaon Harav Yosef Chaim Sonnenfeld, *zt"l*

In loving memory and *l'ilui nishmat* his beloved daughter

Danielle Sonnenfeld ה"ע

Who epitomized kindness and goodness with her gentle
nature and beautiful character traits.

She bestowed love and happiness upon all, she revived
downtrodden spirits and mended broken hearts,
and was devoted and loving to her fellow Jew.

She possessed staunch faith, modesty, truth, and joy and
fulfilled her Godly mission in the world in her twenty
wonderful years.

She restored her pristine soul to the Throne of Glory on
the eve of Taanit Esther, 13 Adar 5775.

This *sefer*, which embodies a halachic and ethical
approach to the field of medicine, represents a fitting
tribute to her wondrous dedication to each and every
patient, as expressed in her almost two years volunteering
in the Oncology department of the Schneider Hospital
in Petach Tikva.

In gratitude to

Hagaon Harav Asher Weiss Shlit" a

for his brilliance, sensitivity, courage and leadership

during this difficult time and at all times.

May Hashem grant him continued strength,

health and nachas for many years to come.

Rabbi Efrem and Yocheved Goldberg

Hakaras HaTov for

Rav Asher Weiss

for his Torah and all he does for klal Yisroel

Dov and Laura Hertz

לכבודו של

מו"ר מרן הרב שליט"א

על תורתך שלמדתנו

הרב אריה ואילנה ליבוביץ

הרב אהרן ישעיה ורינה שכטר

וודמיר ניו יורק

לעילוי נשמת

האי גברא יקרא

הר"ר מרדכי

בן הר"ר יהושע מנחם מנדל ז"ל

וובר

איש תם וישר, השתעשע בתורה ודבק בחכמיה

ומאז עלותו ארצה השתתף באופן קבוע

בשיעורו השבועי של מרן הרב שליט"א

יחד עם בנו הרה"ג ר' אליעזר שליט"א ונכדיו

ויהי רצון שיהיו דברי התורה בקונטרס זה

לעילוי נשמתו ולזכרו הטהור

לעילוי נשמת

ליאון וגניה פוגל ז"ל

אליזבט אלישבע חנה הינדה ע"ה

בת מרים ומאיר (אופנהיים) קורנברג ז"ל

לעילוי נשמת

ר' שבתאי יוסף בן יעקב קופל ורחל יענקלביץ ז"ל

מרת זיסל בת יצחק יעקב ושרה לזרוביץ ז"ל

ר' שמחה בונים בן יעקב וציפורה רוטנשטיין ז"ל

מרת גיטל לאה בת משה צבי ורייזל ז"ל

לעילוי נשמת

ר' אלכסנדר בן משה ופרל איינהורן ז"ל

מרת רייזל בת מאיר יעקב ואסתר קליין ז"ל

לעילוי נשמת

של האי גברא רבה ויקירא

איש תבונות, ראש וראשון לכל דבר שבקדושה

דבק בתורה ובחכמיה והתאבק בעפר רגליהם

מקים ומייסד החינוך והטהרה בעיר מאנסי שבארה"ב

מפני הרעה נאסף הצדיק

הרב החסיד

רבי יעקב דוב ראזענבוים זצ"ל

בן הרה"ח רבי ישראל זצ"ל

נלב"ע ט"ו בשבט תש"פ

ויהי רצון שיהיו דברי התורה בקונטרס זה

לעילוי נשמתו ולזכרו הטהור

אשר מאז השתדך עם מרן שיבלחט"א

נקשרו בעבותות אהבה ודבק בתורתו

והשתעשע בה מדי שבוע בשבוע

תוכן העניינים

ענייני פיקוח נפש

- א. חשש כתובת קעקע בחיסון נגד קורונה..... א
- ב. שו"ת בעניני מילה בעידן קורונה..... ג
- ג. שו"ת בהל' מילה..... ו
- ד. גדריו החלכה בהתרחקות כדי למנוע מחלת המגפה..... ח
- ה. הרואה חבירו לאחר שנתרפא ממחלת הקורונה האם יברך שהחיינו..... י
- ו. תשובות קצרות בענין הקורונה..... יא
- ז. כניסה לבית חולים שבו יש מערכת אוטומטית למדידת חום..... יד
- ח. מודת האחריות של חולה שהדביק אחרים במחלה..... טז
- ט. במי שגרם למות אדם ע"י הידבקות במחלה..... כו
- י. בעניין תיקוני התשובה..... לג
- יא. אבילות בזמן קורונה..... לז
- יב. עוד בענין הנ"ל..... מא

ענייני תפילה

- יג. המתפלל עם הציבור בראייה או שמיעה טכנולוגית האם יאמר א-ל מלך נאמן לפני קריאת שמע..... מו
- יד. הוצאת ספר תורה לקריאה שלא לפי החלכה..... מז
- טו. תפילת רבי נחמיה בן הקנה..... מוח

דיני ממונות

- טז. שכר גננות ומטפלות בתקופה זו..... נ

יז. תשלום דמי שכירות ע"י משפחות שחזרו לחו"ל בפרוץ מחלת הקורונה

סא.....

יח. הבהרה בענין תשלום דמי שכירות ע"י משפחות שחזרו לחו"ל בפרוץ מחלת הקורונה

סט.....

יט. עוד בענין מכת מדינה בשוכרי דירות.....

עב

מכתבים ומאמרים

א. מכתב מכ"ו אייר תש"פ.....

עד

ב. כאיש אחד בלב אחד.....

עה

ג. על סגירת בתי כנסיות.....

עו

מנחת אשר – בתקופת הקורונה
מהדורה תליתאה

בעניני פיקוח נפש

א

חשש כתובת קעקע בחיסון נגד קורונה

כבוד ידי"נ ויקירי

מרבין תורה לעדרים מזכה רבים

הרה"ג ר"י וולגלרנטר שליט"א

לשעבר רב דק"ק עדת ישורון, לה הויא, קליפורניה

הנני במענה קצר לשאלתו.

חברות רבות שוקדות על פיתוח חיסון נגד וירוס הקורונה. כפי הנראה כוונת הרשויות להכניס לחיסון חומר מסויים שיגרום לכתם קטן מתחת לעור במקום החיסון כדי שיהיה מוכח מתוכו שאכן איש זה מחוסן נגד המחלה. שאל כת"ר אם יש בזה חשש איסור כתובת קעקע.

ראשית דבר אומר, שיש לברר אם אכן כך הם פני הדברים, כי בעיני נראה תמוה שהרשויות יכפו על בני האדם כתם על בשרם, ולכאורה זכותו החוקית של אדם להתנגד לכך. ואם אכן יש בידו למנוע כתם זה ודאי שכך ראוי לנהוג, כי פשוט שיש בזה עכ"פ חשש איסור דרבנן כמבואר להלן.

ואם אי אפשר יהיה להתנגד לצביעה זו, פשוט שמותר להתחסן מכיון שהחיסון נועד למנוע התפרצות של מגיפה, ויש בזה משום ספק פיקו"נ.

ועתה אבאר בקצרה עיקרן של דברים.

הנה כמה ספיקות וצדדי קולא יש בנידון דידן.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה מהדורה תליתאה

א

בשו"ת מנחת אשר (ח"ב סימן נ"ו) דנתי אם מותר לנשים לעשות איפור קבוע, והבאתי מזה שמבואר בראשונים ואחרונים דאין איסור אלא בכתיבת אותיות ולא בצביעה בעלמא.

ובאמת כן מבואר בדברי רבים מן הראשונים, מלבד מה שהבאתי שם.

א. בפסקי הריא"ז (מכות ג' ע"א) "אינו חייב עד שיכתוב שתי אותיות".

ב. הסמ"ק (מצוה ע"ב) "ישרוט כעין אותיות".

ג. בפסקי התוס' (מכות אות ל"ב) "כתובת קעקע שמסרט בשרו בסכין כעין אותיות, ואח"כ ממלא הקעקע דיו וסם ואסור לעשות כך שום כתיבה".

ד. וכ"כ הרע"ב (מכות שם) שבאפר מקלה אין איסור תורה כיון שלא כתב אותיות.

ב

עוד דנתי שם דאפשר שאין איסור אלא בכתיבה ושריטה בזה אחר זה ולא בענין שהצביעה והקעקוע נעשים בחדא מחתא.

ג

ובעיקר הדין הבאתי שם מדברי הלבוש והש"ך דאין איסור תורה אלא במקעקע לשם עבו"ז אבל כל שעושה לצורך שימושי אין בו איסור תורה.

ד

עוד פלפלתי שם אם יש איסור תורה או איסור דרבנן כאשר מדובר בצבע שדוהה לאחר זמן, אך בנידון דידן אין אני יודע אם מדובר בקעקוע קבוע או בקעקוע שדוהה לאחר זמן מה.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה מהדורה תליתאה

ועוד יש לדון להקל בני"ד דבאמת מבואר בשו"ע (יו"ד סימן ק"פ ס"ב) דאין איסור אלא על הכותב והמקעקע, אבל אין איסור על מי שכתבו על בשרו אלא אם כן הוא מסייע, ובנידון דידן שאינו אלא חושף את זרועו, הוי מסייע שאין בו ממש, ולא דמי למסייע בהקפת הראש דהוי שיש בו ממש שצריך להטות את ראשו מצד לצד.

אמנם כתב הש"ך (שם סק"ה) דכיון שהלכה זו נלמדת מהקפת הראש, פטור אבל אסור וכמבואר (שם ס' קפ"א ס"ד) דאף על פי שאינו חייב איסורא מיהא איכא, עי"ש.

ומ"מ לגבי איפור קבוע החמרת בתשובה הנ"ל, אך בנידון דידן כיון שעושה לצורך מניעת הסכנה יש לנטות לקולא. אך מ"מ אם יש זכות להתנגד לקעקוע זה, ודאי שכך נאה וכך יאה.

(ומרופא אחד שמעתי שמדובר בצביעה שאינה ניכרת כלל לעין הבלתי מזויינת ורק ע"י אור מיוחד הקעקוע נראה, ואם כך פני הדברים ודאי יש להקל טפי).

יה"ר שיזכה כת"ר להגדיל תורה ולהאדירה ולקדש שם שמים כאוות נפשו הטהורה.

באהבת איתן

אשר וייס

ב

שו"ת בעניני מילה בעידן קורונה

כבוד ידידי מחשובי המוהלים באר"י

הרה"ג ר' שלמה שוחט שליט"א

מח"ס מילה שלמה

מכתבו קיבלתי, ועקב עומס העבודה וטרדת התקופה הנני בתשובה קצרה לשאלותיו.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

א. המכניס את בנו לבריתו של אברהם אבינו ועקב המגיפה סבו של הרך הנימול נמנע מלהשתתף בברית, האם אפשר לכבדו לברך את הברכה אשר קידש ידיד מבטן דרך הטלפון או דרך זום.

כבר כתבתי בכמה תשובות דאם אין אבי הבן יכול להיות נוכח במקום הברית, כגון שיושב בבית הכלא, יכול הוא לברך ברכת להכניסו וברכת שהחיינו דרך הטלפון ממקום המצאו, ולכאורה הוא הדין לברכה זו. אמנם מה שהביא מע"כ בשם מרן הגרי"ש אלישיב שאם הוא יודע את הזמן המדוייק של הברית יכול הוא לברך במקומו, ומדבריו משמע שאין דבריו נשמעים כלל לנוכחים במקום שבו מלים את התינוק, לדידי צ"ע טובא אם אריך למעבד הכי, ותימה בעיני שיברך אדם ברכת להכניסו לבריתו של אברהם אבינו וברכת שהחיינו כאשר אין כל קשר וזיקה בין ברכתו למה שהוא מברך עליו. דהעומד אצלו אינו רואה ברית מילה, והעומד במקום הברית אינם רואים ואינם שומעים אותו, ועל מה ברכתו.

וכבר הארכתי בדברי הריב"ש (סימן פ"ב) שיש חסרון בברכה אם הוי מילתא דתמיה, עיין מנחת אשר בראשית (סימן מ"א אות ה').

אבל כאשר הנוכחים שומעים אותו דרך הטלפון ועונים אמן, וק"ו אם רואים אותו והוא רואה אותם שפיר מברך את כל שלשת הברכות, להכניסו, שהחיינו ואשר קידש ידיד מבטן.

ולגבי המנהג להטעים לתינוק מכוס של ברכה כאשר אומרים בדמייך חיי, יטעימו לו יין מכוס במקום הברית.

אך באמת מהסם אנוכי מאוד, דשאני ברכות להכניסו ושהחיינו שהם ברכות המוטלות על האב ולא זולתו, מסתבר דהאב מברך אף על פי שאינו עומד במקום שבו מלים את בנו, ובמקום דאי אפשר יש להקל, אבל לגבי ברכות אשר קידש ידיד מבטן שברכה זו מוטלת על הנוכחים ולא על איש מסויים, וכעיו מה שכתב התבואות שור (סי' א' אות נ"ט) דברכות הנישואין מוטלת על הנוכחים, וכיון שכן למה ניכנס לבית הספק אם אפשר לכבד את אחד

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

הנוכחים לברך. וחושש אני מפני פירצה שיתחילו לכבד את הסבים והרבנים מחו"ל לברך ממרחקים, ויצא מזה פירצה גדולה.

ומשום כך נראה שנכון טפי שלא יברך אלא אחד הנוכחים במקום שמלין את התינוק.

ב. בדבר שאלתו כאשר המוהל רוצה להשתמש בשפופרת כדי לעשות מציצה, ואבי הבן מתעקש לעשות דוקא מציצה בפה ממש, והמוהל חושש להידבק במחלה, אם אפשר שאבי הבן יעשה מציצה בעצמו בשבת.

כבר נחלקו בשאלה זו שני גדולי עולם החכמת אדם והישועות יעקב, והמשנה ברורה הביא מחלוקת זו (סימן של"א ס"ק ל"ו) ולא הכריע ביניהם.

בחכמת אדם (כלל קמ"ט סל"ו) כתב דאף לדעת המקילים בשני מוהלים בשבת זה מל וזה פורע, וכשיטת הרמ"א (יו"ד רס"ו סי"ד) מ"מ הפורע הוא זה שיעשה את המציצה, וסתם ולא פירש טעם הדברים.

ובישועת יעקב (סימן של"א סק"א) הביא מנהג דק"ק יערסלוב שנהגו כשיטת הרמ"א, זה מל וזה פורע, אך הקפידו מאוד שהמל הוא זה שיעשה מציצה ולא אחר, ותמה על מנהג זה וכתב דאין שום קפידא במציצה דאינה חלק ממצות מילה, אלא משום סכנה, ועד כאן לא נחלקו אלא במילה ופריעה דהוי שני חלקי מצוה אחת אם אפשר לחלקן, אבל אין זה ענין כלל למציצה שאינו אלא משום סכנה. וכתב דאם באו להחמיר על עצמן עדיף היה להם להחמיר כשיטת הבית יוסף ולא לחלק את המילה מהפריעה, עי"ש.

והנה לדידי מסתבר מאוד כשיטת הישועת יעקב, ולא ירדתי לסוף דעתו של החכמת אדם אלא שהחכמת אדם לא גילה צפונות לבו הגדול, ואפשר דסבירא ליה דכיון שכבר ניתנה שבת לידחות אצל זה לא יחללוה אחרים, וכבר מצינו כעין זה בדברי הראשונים לגבי חולה שיש בו סכנה שצריך בשר.

ומ"מ לכתחלה ודאי ראוי לחוש לשיטת החכמת אדם, ויש להסביר לאבי הבן בדרכי נועם דגם כאשר משתמשים בשפופרת זו מעיקר הדין הוי מציצה בפה, אף שאין הפה של

מנחת אשר – בתקופת הקורונה מהדורה תליתאה

המוהל נוגע באבר המילה, ואין זה ענין לפולמוס הגדול שבין היד אליעזר (סימן נ"ה) לבנין ציון (ח"א סימן כ"ג – כ"ד) בענין המציצה ע"י ספוג, ואף שלכתחלה ודאי ראוי ונכון לעשות מציצה בפה ממש כמנהג אבותינו מימות אברהם אבינו, מ"מ בשעת הסכנה כך ראוי לכתחלה, וגם בבנין ציון החמיר ביותר כשיש צד סכנה, עי"ש..

(ובמק"א דנתי במה שכתבו כמה מן האחרונים דהמציצה הוי אף כחלק ממצות מילה, אך לפי פשטות הגמ' אינה אלא משום מניעת הסכנה, ואכמ"ל).

זה הנראה לענ"ד בהלכתא רבתא דא.

באהבה וביקר

אשר וייס

ג

שו"ת במצות מילה

בדבר השאלה בקהילה קטנה במזרח אירופה שנולדו בה שתי תינוקות שצריכים למול בהפרש של יומיים. בגלל מגפת הקורונה קשה להשיג מוהל שיתנדב להגיע, והמוהל שבא ממרחקים מוכן לבא רק פעם אחת, רב הקהילה שואל האם להזמינו למול את הראשון שמגיע זמנו, או שמא להזמינו ביום השמיני לתינוק השני כדי למול את שניהם, זה בזמנו וזה שלא בזמנו.

אילו היה מדובר בפלוני ואלמוני, וכל אחד לחוד יש בידו להזמין את המוהל היה מקום לדון שאבי הבן שמגיע יום השמיני ללידת בנו ומצוה עליו למולו בזמנו אינו מצוה להתחשב בחבירו שזמן מילת בנו בעוד יומיים, ומהיכי תיתי שיבטל הוא מצוה דרמא עליה כדי לזכות חבירו.

ואין כל זה ענין לסוגית וכי אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירו, דעד כאן לא דנו אלא בבא להציל חבירו מן העבירה, וכהא דהדביק פת בתנור אם חבירו מצוה לרדותו

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

(שבת ג' ע"ב), וכהא דשלח פירות טבל לחבירו אם מצוה לתרום שלא מן המוקף להציל חבירו מאיסור טבל (עירובין ל"ב ע"ב). אבל בנידון דידן מדובר בביטול מצות עשה באונס, ואם אין לו מוהל למול את בנו מאי הוי ליה למיעבד.

אך מכיון שהמוהל שיגיע לעיר על פי החלטת הרב והקהילה, יש לעיין האם עלינו להזמינו למול את התינוק בזמן מילת הראשון דחביבה מצוה בשעתה ואין לדחותה, ואם בכך יגרם שהשני לא יוכל למול את בנו אלא לאחר ימים רבים, הרי אונס רחמנא פטריה, או שמא יש להזמינו ביום השמיני דשני ונמצא ששתי התינוקות ימולו בודאי, זה בזמנו וזה סמוך לזמנו.

ונראה ברור בעיני שאכן ראוי לנהוג לדחות את הברית הראשון ולהזמין את המוהל למילה בזמנו של התינוק השני, שהרי לפי דרך זו תינוק אחד נימול בזמנו וגם השני לא התאחר אלא בימים ספורים, אך אם נזמין את המוהל למול את התינוק הראשון נמצא תינוק אחד נימול בזמנו והשני מילתו נדחתה ואין אנו יודעים לכמה זמן ושיהוי מצוה לא משהינן.

וכבר דנתי במנחת אשר בראשית (סימן כ"ח אות ב') כנגד מי שאומר שבמילה שלא בזמנה יש חיוב למול בכל יום ויום ובכל שעה ושעה והמאחר מלמול שלא במקום צורך גמור מבטל מצות עשה ממש. וכתבתי את הנראה יותר לענ"ד שאין בזה אלא זריזין מקדימין למצוות, אך בנידון דידן אין בזה נפקא מינה, שהרי בין כך ובין כך תינוק אחד ימול בזמנו ואחד שלא בזמנו, ועדיף לדחות מילה לזמן קצר מאשר לבטלה לזמן ארוך ובלתי מוגבל.

כך נראה ברור ופשוט לענ"ד.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה
מהדורה תליתאה

ד

גדרי ההלכה בהתרחקות כדי למנוע מחלת המגפה

י"ב אייר תש"פ

כבוד ידי"נ הגאון

מרביץ תורה לעדרים

רבי זאב קליין שליט"א

ר"מ בישיבת תורת משה, ירושלים

הנני במענה קצר לשאלתו.

מעכ"ת הביא בפתח מכתבו את דעת המומחים באפידמולוגיה (חקר מגיפות) וסטטיסטיקה ואת הצפי שלהם להתפתחות המגיפה ומספר המתים ח"ו אם לא ננהג בבידוד מלא, וכיצד יתפתחו הדברים אם כך ננהג בבידוד. וחקר לדעת את ההלכה באיזה מדה מותר לחזור לשיגרת החיים, והאם ניתן לקבוע מי צריך לישאר בבית ולמי מותר לצאת את ביתו, ומה משקל הגיל והרקע הרפואי וכדומה.

תמצית שאלתו, באיזה תנאים ובאיזה זמן נחזור לשיגרת החיים.

ואען ואומר, יש תחומים רבים בהלכה שאין בידינו לקבוע בהם אלא את הכללים ולא את פרטי הפרטים, אף שיודעים אנחנו שאין בכלל אלא מה שבפרט. חכמינו גדולי הדורות למימות חז"ל עד לפוסקים האחרונים לא עסקו בסטטיסטיקה, ולפיכך לעולם לא קבעו מספרים מדוייקים מבחינת האחוזים, ולא קבעו אלא גדרים כלליים כגון מיעוט המצוי שצריך לחשוש לו באיסור והיתר (יו"ד סי' ל"ט ס"ב לגבי טריפות, וסי' פ"ד ס"ח לגבי חשש תולעים) ועיין מה שכתבתי בזה בשו"ת מנחת אשר (ח"ג סימן מ"ח).

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

וק"ו בנידון דידן, בלתי אפשרי לחלוטין לקבוע בזה דברים מדוייקים ומסויימים, ואין לנו אלא לקבוע גדרים כלליים, והשכל הישר ומוסר הלב הן הם שיבואו ויכתבו לנו את אורחות החיים.

בתורתנו הקדושה קדושת החיים היא ערך עליון, ופיקוח נפש דוחה כל התורה כולה, אך אף על פי כן מותר לאדם ליכנס לספק סכנה רחוקה כדי לפרנס את ביתו ולשפר את איכות חייו, כמו שביארתי בשו"ת מנחת אשר (ח"ג סי' קכ"א).

אף זאת קבעתי (שם) שמותר לאנשים להסתכן סיכון יתר כדי לשרת את עם ה' בשירותים חיוניים כגון שוטרים לוחמי אש וכדו', והוכחתי זאת מדברי הרמב"ם (סהמ"צ ל"ת רע"ו והל' סנהדרין פכ"ב ה"א) והספרי (פר' דברים) לגבי שופטים שנצטוו בל"ת "לא תגורו מפני איש" אף אם הדיין חושש שבע"ד עלול להרוג אותו או את בנו. ומשום כך אלה הרופאים והאחיות שסיכנו את חייהם בתחילת המגיפה כדי לטפל בחולי הקורונה, מצוה בידם.

ומ"מ אין בידינו כלל לקבוע הוראות פרטיות, מתי יהיה מותר לאנשים לחזור לשיגרת החיים, ולאיזה צרכים מותר יהיה לצאת, ולמי מותר יהיה לצאת, וכל מה שנוכל לומר שצריך לנהוג משנה זהירות, ולהחמיר בזה ביותר, ולא להיסחף אחרי מנהיגים המזלזלים בחיי אדם, ואינם דואגים אלא לעצמם, ואף לא לאלה שאינם דואגים אלא לכלכלה. אנו נצטוונו ע"י הקב"ה "השמר לך ושמור נשמך מאוד", ולנו אמרו חז"ל (סנהדרין ל"ז ע"א) "שכל המאבד נפש אחת מישראל - מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא, וכל המקיים נפש אחת מישראל - מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא".

ולפיכך אם יחליטו השלטונות לחדש את הפעילות הכלכלית ולהתיר את הרסן, עלינו לנהוג בזה זהירות יתירה, "חבי כמעט רגע עד יעבר זעם" (ישעיהו כ"ו כ'). לא נהיה בראש החץ לחזור לרה"ר אלא ניסרך רחוק בסוף התור. אך פשוט שלא נוכל להסתר בחדרי חדרים עד שמחלה זו תיעלם לגמרי מן העולם.

ויהי רצון שתתקיים בנו מה שכתוב בתורת משה עבד ה' (שמות כ"ג כ"ה):

מנחת אשר – בתקופת הקורונה מהדורה תליתאה

"ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימך והסרת מחלה מקרבך".

באהבת איתן

אשר וייס

ה

הרואה חבירו לאחר שנתרפא ממחלת הקורונה האם יברך שהחיינו

כבוד יקירי אהובי רופא מומחה ות"ח

ד"ר משה דוד שפיצר נ"י

לונדון

הנני במענה קצר לשאלותיו, במי שרואה את חבירו שהבריא ממחלת הקורונה, ובכל תקופת המחלה היה בבידוד מוחלט ושמחתו גדולה לראותו, האם יברך שהחיינו או מחייה מתים.

ומענין לענין שאלת שאלות רבות ומחכימות, מתי יברך וכיצד יברך וכו'.

אך אענה בקיצור במה שאני מורה ובא זה עידן ועדנים, דאף שנהגו לברך את כל ברכות השבח וההודיה (סימן רכ"ג – רכ"ה) לא נהגו לברך על חכמי ישראל ולא ברואה את חבירו לאחר שלושים יום, ובטעמא דמילתא אמרתי, דבברכות אלה או שנכשל לברך ברכה לבטלה, או שנרבה בשנאת אחים ומחלוקת.

הגע בעצמך, אדם רואה לאחר שלושים שניים חבריו מימים ימימה (בזה אחר זה בענין שאינו יכול לברך ברכה אחת על שניהם), הוא שמח מאוד לראות את פלוני ואינו שמח כלל לראות את אלמוני, כיצד יעשה, יברך על זה ולא על חבירו, נמצא מלבין פני חבירו וגורם לו צער ובושת פנים, יברך על שניהם נמצא מברך ברכה לבטלה.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

וכיוצא בדבר ברואה חכמי ישראל, וכי כיצד נקבע על מי ראוי לברך ועל מי לא. הלא בימי קדם היו גדולי ישראל שכל העולם כולו האירה מכבוד תורתם ולא היה איש שפקפק בגודל קומתם. גדולים אלה מקובלים היו על העם כולו. לא כן בימינו, כל עדה וכל חוג עם הגדול שלו, וכל חצר והצדיק שלה, זה פוסל עדיו של זה וזה פוסל עדיו של זה, ואם באנו להורות שאכן ראוי לברך ברכה זו, זה מברך ברכה לבטלה וחבירו פוגע בכבוד התורה.

ומטעם זה נראה לענ"ד שיש להמנע מלברך ברכות אלה שאינם ברכות חובה אלא ברכות הרשות.

אך ודאי שהרואה את חבירו לאחר שהבריא ממחלה קשה זו יודה להקב"ה שברחמיו המרובים שלח רפואה שלימה מן השמים, אלא שלא יברך בנוסח ברכה שתיקנו חכמים בשם ומלכות, אלא יודה להקב"ה בשפה המדוברת, וכך ראוי לנהוג בכל מדה טובה שאין עליה ברכה מסויימת.

באהבה יתירה

אשר וייס

1

תשובות קצרות בענין הקורונה

כבוד האברך היקר והמופלג

מחבר ספרים יקרים

הרה"ג ר' גמליאל רבינוביץ שליט"א

מכתבו קיבלתי ובו שאלות רבות המתעוררות בימי המגיפה הקשה ה' ירחם. על מקצת השאלות, דעתי כבר פורסמה ברבים, ומשום עומס העבודה אתיחם רק למקצת משאלותיו.

א. היוצא מבידוד האם יברך ברכת הגומל.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

אין שום מקום לברך ברכת הגומל לאחר שיצא מבידוד, אלא אם כן היה חולה, וחייב לברך כדין חולה ונתרפא, אבל אם לא היה חולה מהיכי תיתי לברך, וכי דינו כמי שיצא מבית האסורים.

ב. האם יש מצות ביקור חולים למי שנמצא בבידוד ואינו חולה.

גם שאלה זו תמוה בעיני, דאם אינו חולה מה מצוה יש לבקרו, ועדיפא מיניה הו"ל לשאול, האם בכלל מותר לבקר את מי שנמצא בבידוד אף אם חולה הוא.

דהלא חובת הבידוד בשעת מגיפה זו, לאו גזירת הכתוב היא כדין מצורע שעליו לישב בדרך מחוץ למחנה, וכל ענין הבידוד נועד למנוע התפשטות המגיפה וסכנת נפשות, וכיצד יעלה על הדעת ללכת לבקר חברים הנמצאים בבידוד כשאין כלל מצוה לבקרם, הלא מי שיעשה כן חוטא ופושע הוא ומסכן את עצמו ואת הציבור.

ואף מלבקר את החולה יש להימנע בתקופה זו.

ואף שכתב בשו"ת הרמ"א (סימן כ') דבמצות ביקור חולים לא חילקו בין מחלה מדבקת לחולה אחר. נראה ברור דאין כוונתו אלא למחלה שאינה מדבקת באופן חריג וקיצוני וקל להימנע מלהידבק. אבל מחלה זו שמדבקת בקלות וקשה לשהות במחיצתם של הנגועים במחלה ולא להידבק, אין מצוה לבקרם.

ואף אם יתעקש אדם לומר שאפשר לשבת במרחק מן החולה וללבוש מסכת פנים, כדי למנוע חשש הידבקות, אין הדבר כן, דיש לקיים בקפדנות את הוראות רשויות הבריאות, דאם ניתן לכל אחד ואחד לנהוג כראות עיניו וכחפץ לבבו ברור שאיש כל הישר בעיניו יעשה, ונגרום בכך בבירור להתפשטות המגיפה. ומשום כך נראה דבזמן שהמגיפה בעיצומה אין לבקר את החולים.

וביותר נראה כן לאחר שבזמנינו אפשר לדבר עם החולה ואף לראותו באמצעים טכנולוגיים, ואף שכבר גלית את דעתי שאי אפשר לקיים מצות ביקור חולים על ידי כל

מנחת אשר – בתקופת הקורונה מהדורה תליתאה

האמצעים הנ"ל, מ"מ יש בהם גמילות חסדים, ומעין מצות ביקור חולים ובשעת הדחק בהכי סגי.

ג. ובמה ששאל האם מותר להתפלל או לראות פני רבו כאשר פניו מכוסים במסכה. נראה פשוט דכיון שאינו לובש מסכה זו אלא כדי למנוע מחלה ומגיפה אין בזה כל בזיון וכל חסרון בכבוד רבו או בכבוד השכינה, ומשום כך פשוט דכאשר מתפלל האדם בינו לבין עצמו פשוט שיוריד את המסכה מפניו, אבל המתפלל בהדי אחריני יתפלל עם המסכה כדי להמעיט את חשש הידבקות במחלה.

ד. עוד שאל במי שנמצא בבידוד בחודש ניסן האם אפשר להביא לו ענף של עץ כדי שיברך עליו ברכת האילנות.

פשוט שאין לברך אלא על עץ המחובר לקרקע, ואין מברכים ברכה זו אלא על אילנות מלבלבים ואי אפשר לברך על ענף תלוש.

באהבה וביקר

אשר וייס

מנחת אשר – בתקופת הקורונה מהדורה תליתאה

ז

כניסה לבית חולים שבו יש מערכת אוטומטית למדידת חום

כבוד תלמידי אהובי יקיר לבבי

הרה"ג ר' יוסף יהונתן שפרונג שליט"א

מראשי החבורה בבית מדרשנו

וראש בית מדרש גבוה להלכה ורפואה, חיפה

הנני במענה קצר לשאלתו, וכבר אמרו שאלת חכם חצי תשובה, וכך גם לגבי שאלתו דמר.

האם מותר לאדם ליכנס לבית חולים בשבת בתקופה זו לבקר או לסעוד את החולה כאשר בפתח בית החולים יש מערכת אוטומטית שמודדת את חום גופו של כל אחד ואחד. ואם יש לו חום גבוה יעצרו אותו לשם בירור, ואפשר שימנעו ממנו את הכניסה.

צדקת בהנחה דלפי מה שכתבתי (שו"ת מנחת אשר ח"א סימן ל"ב וח"ב סימן ל"ג אות ב') דכל שאין לאדם כל ענין בהפעלת מערכת חשמלית – אלקטרונית, ואינו אלא מהלך לפי דרכו ולפי תומו, אין כאן מלאכה כלל, דהוא הדין בנידון דידן. וכמו שאלפים ורבבות הולכים בימי שבת וחג לכותל המערבי מרחבי העיר אף שבדרך יש מצלמו מעקב, דאף אם יודע האדם שיש מצלמות אלה, והם קולטים כל תנועה שלו, והתמונה משתנה לפי תנועותיו, כיון שאין לו ענין בכך אין כאן מלאכה.

ולכאורה הוא הדין והוא הטעם גם בנידון דידן, דהלא מהלך הוא לפי תומו ונכנס לבית חולים בדרך שנכנסים בימים כתיקונם ובדרך הנהוג בכל מקום ובכל זמן, אלא שיש מערכת שעובדות ואינה תלויה בו, ומה בין זה ובין המצלמות הנ"ל.

ואף שאם יסרב להיבדק לא יתנו לו ליכנס לביה"ח, אין בכך כל נפ"מ כיון שמבחינתו אין לו כל רצון וענין במדידה זו.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

ובצדק כתבת דאין בין אדם המתקרב לכותל שאם המצלמות יזהו שהוא נושא נשק וכדומה ייעצר ולא יניחו לו ליכנס, כך גם במערכת זו למדידת חום, אם מוצא שיש לו חום לא יתנו לו ליכנס, והיינו הך.

ומלבד מה שנראה לי ברור בסברא כנ"ל, נראה לצדד עוד בזה להניח דלא בחשש דאורייתא עסקינן אלא בחשש איסור דרבנן.

א. כבר ביארתי בכמ"ק בגדר דין כלאחר יד דאין זה תלוי במעשה בלבד אלא במלאכה. ובמנחת אשר למס' שבת (סימן ע"ה אות ב') הבאתי שנחלקו בשאלה זו האליהו רבה והאבני נזר.

האבני נזר (או"ח סימן ר"ט) הביא את דברי האליהו רבה דאף לדעת המחמירים בפתיחת ספר שאותיות כתובות בצדי הדפים מ"מ ביד שמאל יש להקל דהכותב בשמאל פטור, והאבני נזר דחה דבריו דאף שאין דרך כתיבה בשמאל, מ"מ צריך לפתוח ספר ולסוגרו בשמאל. וביארתי שלדעתי אין גדר זה תלוי במעשה אלא בעיקר המלאכה.

ומ"מ נראה דהעושה מלאכה בדרך הליכה בעלמא ללא כל מעשה מסויים ודאי אין בו מלאכה דאורייתא וגרע אף מכלאחר יד.

ב. כבר ביארתי בכמ"ק דבשעת הדחק וכשיש עוד צירופי קולא, יש לצרף את דעת גדולי עולם הבית יצחק והמהרש"ם שכל עיקר סגירת המעגל חשמלי הוי איסור דרבנן, אף שנקטינן עיקר כדעת החזון איש דיש בזה חשש דאורייתא.

ג. נחלקו הראשונים בפסיק רישא דלא ניחא ליה אם מותר לכתחלה כדעת הערוך, או יש בו איסור דרבנן כשיטת התוס', ולא איכפת ליה הוי כלא ניחא ליה, ואם האדם מרגיש בטוב ואין לו חום לא איכפת ליה בכל בדיקה זו והוי ליה פסיק רישא דלא ניחא ליה, ומה שהוא צריך להיבדק כדי ליכנס אין לו שום משמעות כנ"ל.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה מהדורה תליתאה

ומשום כל זה נראה דאם אין צורך גמור, כגון אלה שבאים סם לבקר ולשמח, עדיך להימנע מליכנס, אבל כאשר יש צורך גמור, כגון מי שבא לבקר ולסעוד קרוב או חבר, ובודאי מי שלא חש בטוב ובא להיבדק יש להקל בשופי שיכנס לשערי בית החולים.

ואף שכבר כתבתי בכמ"ק שירא שמים ראוי לו להתרחק מכל הפעלת מערכות אלקטורניות בין באופן ישיר ובין באופן עקיף, בין בכונה ובין שלא בכונה, ושומר נפשו ירחק מהם, לא כן בנידון דידן, כי במצוה רבה עסקינן, ואף אחד אינו מבקר בבית החולים לשם תענוג בעלמא, אלא כדי לעזור ולסייע לחולים, שברובם הם חולים שיש בהם סכנה.

ועוד חוששני שאם נצדד להחמיר בזה יהיו אנשים שהם בכלל ספק פיקו"נ ובימות החול היו ודאי הולכים לבה"ח, ובגלל חשש חילול שבת ימנעו מליכנס לבה"ח ויסתכנו בנפשותיהם, ועלינו להחמיר בפיקוח נפש.

ומשום כל זה נראה דבנידון דידן יש לומר יקוב הדין את ההר וכיון שמעיקרא דדינא נראה להקל, כך יש ללמוד ולהורות.

באהבת עולם

אשר וייס

ח

מדת האחריות של חולה שהדביק אחרים במחלה

הנה כבר הארכנו בחובת הזהירות בשעת המגיפה להתרחק מחברתם של בני האדם על מנת למנוע התפשטות המגיפה. אך עדיין יש לעיין במדת האחריות הרובצת על האדם שמתוך רשלנות וחוסר זהירות הדביק אחרים במחלה, והאם הציבור זכאי לדרוש מן החולה או מי שעלול להיות חולה להתרחק מהם כדי שלא יחלו במחלה.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

(ומעשה בא לפני באחד ששאל בשברון לב ורוח נשברה היות והוא עובד במקצוע הסיעוד בבית אבות בתפקיד מרכזי, ומשום כך אף שאחד מבני משפחתו חלה בקורונה, הפר את הוראות הבידוד, וכיון שלבש מסכה והשתדל להתרחק מן החוסים סמך על כך שלא יאונה להם כל רע. אך לתדהמתו ולמגינת לבו לאחר מספר ימים חלה אך הוא במחלה, וגם חלק מן הזקנים חלו ואחד מהם אף מת. כפי הנראה הוא זה שהדביק את הזקנים וגרם למחלתם ואף למות אחד מהם. ונפשו עגומה עליו שמא עון הריגה בידו וקולר תלוי על צווארו).

ונבאר בזה את הנראה לענ"ד.

א

הנה יש לעיין במי שחלה במחלה מדבקת האם עליו להמנע מלבא בין אנשים, או שמא עולם כמנהגו נוהג, וכיון שאינו עושה כל מעשה ואין לו כל כונה להזיק לאחרים, אינו נושא בכל אחריות אם הם ידבקו במחלה על ידו. ובפרט כאשר משתדל הוא במדה סבירה לא להדביק לאחרים, שמא אינו מצוה להסתגר בביתו. ואפשר עוד דכיון שמדובר במחלה טבעית הרי זה כגזירת עליון והקב"ה כטוב בעיניו יעשה ואין יסורים בלא עון, ואין כל אחריות רובצת עליו אם אחרים ידבקו במחלה.

ואף שאמרו חז"ל (ב"ק ס' ע"ב) דבר בעיר כנס רגליך, אין זה אלא עצה טובה שלא ידבק הוא ולא יפול למשכב, אבל אם חולה הוא אינו מצווה מעיקר הדין לשנות מאורחות חייו כדי שלא להדביק אחרים במחלה.

אך באמת ברור ופשוט שודאי אחריות רובצת עליו לעשות כל שבידו למנוע נזק מאחרים, ונבאר.

הנה המקור הראשון בשאלה זו בספר חסידים (סימן תרע"ג):

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

"לפני עור לא תתן מכשול (ויקרא י"ט י"ד) שלא ירחץ אדם שהוא מוכה שחין עם יהודי אחר אלא א"כ יודיענו שנאמר (שם שם י"ח) ואהבת לרעך כמוך וכתוב (שם שם ט"ז) ולא תעמוד על דם רעך".

הרי לן שעליו להמנע מבית המרחץ מחשש שידביק אחרים, ואם אכן ילך ואחרים יחלו על ידו עובר הוא בשני לאווים ומבטל מצות עשה. לא תעמוד על דם רעך, לפני עור לא תתן מכשול, ואהבת לרעך כמוך.

ונבאר בקצרה את שלשת אלה.

בלאו דלא תעמוד על דם רעך שנינו במס' סנהדרין (ע"ג ע"א):

"מנין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר או חיה גוררתו או לסטין באין עליו שהוא חייב להצילו תלמוד לומר לא תעמד על דם רעך. והא מהכא נפקא, מהתם נפקא, אבדת גופו מניין, תלמוד לומר והשבתו לו. אי מהתם הוה אמינא הני מילי בנפשיה, אבל מיטרח ומיגר אגורי אימא לא, קא משמע לן".

הרי שעליו להציל בכל דרך שהוא ואף לשכור אחרים לבא ולהציל, ואם כך הוא מצווה לעשות בקום ועשה, ק"ו שאסור עליו לעשות מעשים שעל ידם הוא מסכן את זולתו.

לגבי לפני עור לא תתן מכשול, כתב במנחת חינוך (מצוה רל"ב) שחז"ל הוציא מקרא זה מידי פשוטו ופירשוהו רק במכשיל את חברו באיסור כמ"ש (עבו"ז ו' ע"ב) "מנין שלא יושיט אדם כוס של יין לנזיר, ואבר מן החי לבני נח, ת"ל ולפני עור לא תתן מכשול".

אך כבר כתבתי במק"א (מנחת אשר ויקרא סימן נ"א) דפשוט בעיני דהנותן מכשול לפני עור ודאי עובר בלפני עור כפשוטו של מקרא, ולא באו חז"ל אלא להוסיף שהוא הדין והוא הטעם גם במכשילו בדבר עבירה. וכך מוכח מדברי הספר חסידים דהגורם לחבירו להדבק במחלה עובר בלפני עור.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

ולגבי מצות ואהבת לרעך כמוך, כבר ביארתי במנחת אשר ויקרא (סימן נ"ו) שהרמב"ם פירש שאין מהות המצוה ברחשי לבב בלבד אלא שיש להטיב עם הבריות ולהשתדל לגמול עמם חסד, וכמפורש בדבריו בספר המצוות (מצ"ע ר"ז) ובהל' אבל (פי"ד ה"א), וק"ו שלא יגרום להם מחלה ויסורים. וכל זה פשוט.

ומ"מ למדנו מדברי הספר חסידים שאסור לאדם אף ללכת לפי תומו ודרכו של עולם אם חולה הוא במחלה מדבקת ויש חשש שידביק אחרים במחלה.

אך לכאורה הדברים נסתרים ממה שכתב בשו"ת הרמ"א (סימן כ') והביא דבריו הש"ך (חו"מ סימן שי"ב סק"ב) בראובן שהשכיר חדר לשמעון שידור עמו בביתו, ולפני שנכנסו שמעון ואשתו לבית חלתה אשתו של שמעון וראובן חושש שהוא ובני משפחתו ידבקו במחלה ורוצה הוא לבטל את הסכם השכירות, ופסק הרמ"א שאין בידו לחזור בו, וז"ל:

"אף אם נודה שזה שחלתה אשתו של שוכר מיקרי אונס, כ"ש שאינו אונס שראוי לחזור בגינו. כי מה שאומר שהוא חולי מתדבק כולו הבל ומי שלבו נוקפו אומר כן, כי השם יתעלה הוא המוחץ והרופא. ואם היה כדברי המשכיר בטל כל דיני ביקור חולים כי לא מצינו בשום מקום שחילקו בין חולי מתדבק לשאינו מתדבק חוץ מלענין בעל ראתן דאסרו לישב בצלו. וראייה מפרק המדיר דלא חשבו למום אשה לומר שאדעתא דהכי לא קדש רק בחולי נכפה שהוא מין ראתן, אבל בשאר חולי לא אמרינן הכי. וכ"ש בנדון דידן, דחולי זה שכיח מחמת עיפוש האויר הנהוג בעיר ההיא הוה מידי דשכיח ואין בית אשר לא היה שם חולי זה, דמסיק כל אדם אדעתיה ואיכא למימר סבר וקיבל".

הרי לן דאין ראובן יכול לחזור בו משום חשש זה, ומשמע שאין צריך לחשוש כולי האי, וכל הטוען טענה זו אין זה אלא משום שלבו נוקפו, עי"ש.

אך לכאורה הדברים סותרים את מה שכתב הרמ"א (יו"ד סימן קט"ז ס"ה) דבשעת מגיפה צריך לברוח מן העיר, ומקור הלכה זו הביא משו"ת מהרי"ל, וכך כתב הרש"ל בים של שלמה (ב"ק פ"ו סימן כ"ו), ויתירא מזו כתב המגן אברהם (סי' תקע"ו סק"ג) בשם

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

השל"ה דכל מי שאינו מבריח את הילדים מן העיר בשעת האבעבועות, כשופך דמים הוא, והרי פשוט שאין לך טירחא גדולה מעקירת משפחה שלימה ממקום מגוריה והעברתה למקום רחוק, ואף על פי כן צריך לעשות.

ועל כרחק צריך ליישב את דברי הרמ"א באחת משלשה דרכים:

א. אף שודאי צריך לחוש להידבקות במחלה, מ"מ אין זה עילה לביטול חוזה השכירות, ויכול השוכר לומר למשכיר אם חושש אתה להידבק ממני תצא אתה מן הבית ומהיכי תיתי לבטל הסכם תקף ומחייב.

וכבר כתב הנתיבות (שם סק"ב) דאם התברר שבשעת עשיית ההסכם כבר היתה אשתו של שמעון חולה, הרי זה מקח טעות ובודאי ראובן יכול לחזור בו ולמנוע משמעון ליכנס לביתו, ולא פסק הרמ"א מה שפסק אלא משום שאשתו של שמעון לא חלתה אלא לאחר כריתת ההסכם.

הרי דפשיטא ליה דאף לשיטת הרמ"א ודאי צריך לחוש להידבקות במחלה אלא שאין בזה עילה לביטול הסכם שנעשה כדין.

ב. יש להבחין בין מחלה של אדם מסויים למגיפה ובין המחלות המדבקות ישנם רמות שונות, ישנם מחלות שמדבקות מאוד עד שכמעט אי אפשר להימלט מהן אלא כאשר אכן מסתגר בביתו ונמנע לחלוטין מלבא במגע עם בן אדם, ויש מחלות שאמנם מדבקות אבל בקל יכול להימלט מלהדבק בהם.

ובדרך כלל רק מחלות מדבקות מאוד מאוד גורמות לדבר ומגיפות, ולפי זה אין כל סתירה בדברי הרמ"א, ואכן בשעת מגיפה צריך לברוח מן העיר משום שכמעט אי אפשר שלא להידבק, אבל באשתו של שמעון שנדבקה במחלה מדבקה אין ראובן יכול לבטל את ההסכם משום שהאשה יכולה להסתגר בחדרה וראובן ומשפחתו ינקטו באמצעי זהירות שלא להידבק במחלה.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

ג. דוקא במחלה נפוצה ביותר שכמעט כולם חלו בה (ואין בה סכנת מות) אין ראובן יכול לחזור בו מן ההסכם דכל כהאי גוונא הוי ליה להתנות, וכיון שלא התנה אינו יכול לחזור בו.

ושלשת דרכים אלה כל אחת מהן נכונה בטעמה, אף שנראה עיקר כדרך השניה משום מה שכתב הרמ"א להוכיח שלא צריך לחשוש כולי האי מהידבקות מחלה, וכך משמע מתוך מה שהביא ראייה מדיני ביקור חולים, ודו"ק בזה.

ב

והגר"ח פלאג'י בשו"ת נשמת כל חי (ח"ב חו"מ סימן מ"ט) נשאל לגבי רופא שמטפל בחולים בשעת מגיפה, ובני הקהילה חששו שמא ידביק אותם במחלה מדבקת ובקשו למנוע ממנו לבא לבית הכנסת כדי שלא ידבקו במחלה, אם יש בזכותם למנוע ממנו את הזכות לבקר בבית הכנסת.

והקשה את הסתירה הנ"ל בדברי הרמ"א, ומתוך כך פקפק במסקנת הרמ"א בתשובתו, ולמעשה פסק שאם הרופא רוצה להתפלל בבית הכנסת עליו להתקין מחיצה מסביב למקום מושבו שיחצוץ בינו ובין שכניו, וכמו שמצינו לגבי מצורע במס' נגעים (פי"ג מי"ב) "נכנס לבית הכנסת עושים לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים על רוחב ד' אמות נכנס ראשון ויצא אחרון".

וכתב עוד דכשם שאדם צריך לשמור גחלתו שלא יגיע לאחרים נזק ממנו כך גם בנידון דידן, וכשם שבדיני נזיקין, על המזיק להרחיק את עצמו, כך גם בענין זה.

ג

ונדון בקצרה בשתי הראיות שהביא הרמ"א לדבריו:

א. בדבר הראיה מהל' ביקור חולים, בשו"ת דברי יציב למו"ר (חו"מ סימן ע"ט אות ל"ז) הביא את המבואר במס' נדרים (מ"א ע"ב):

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

"א"ר יוחנן בורדס אין מבקרים, ואין מזכירין שמו. מ"ט, א"ר אלעזר מפני שהוא כמעין הנובע. וא"ר אלעזר למה נקרא שמו בורדס, שהוא כמעין הנובע".

וכתב שם המפרש:

"מפני שהוא כמעין הנובע - שקופץ מזה לזה ויש בו סכנה להזכירו".

ולכאורה כוונתו דהוי מחלה מדבקת שקופץ מזה לזה, ומשום כן פטורים מלבקרו.

אך מ"מ נכונים דברי הרמ"א שלא מצינו מקורות מפורשים בש"ס ופוסקים שאין מבקרים את החולה במחלה מדבקת. אך לענ"ד אין זה ראייה כלל, דאפשר לשבת במרחק לשעה מועטת ולכסות פיו ואפו במסכה כמו שעושים כעת, וכיוצא בזה באמצעי זהירות אחרים, כי היכי שלא יהיה בכך כל סכנה, ובכהאי גוונא מצוה לבקרו.

ועוד דכבר כתבתי לעיל שמחלות המדבקות אינן דומות זו לזו, ויש מהם שמדבקות מאוד וקשה למנוע הידבקות, ויש מהן שקל להימנע מלהידבק בהן. ויש מהן שסכנתן מרובה והחולים קרובים למות, ויש מהן שאין בהם סכנה כלל, ולפיכך אין לקבוע הלכה כללית שפטור או אסור לבקר חולה במחלה מדבקת, ואם אכן יש חשש סכנה פשיטא שפיקוח נפש דוחה מצוה דרבנן של ביקור חולים, וזיל קרי בי רב הוא, ומשו"כ יש לפקפק בראייה זו.

ובדבר הראייה ממה שלא אמרו חז"ל דמחלה מדבקת הוי מום באשה, הביא הדברי יציב שאכן כתב בערוך השלחן (אהע"ז סי' ל"ט סי"ח) דיש מומים נוספים שחז"ל לא פירטו כגון מחלה מדבקת, עי"ש.

אך לענ"ד יש לדחות גם ראייה זו, דבאמת המחלות המדבקות רובן ככולן הם מום עובר ויש מהם שיש להם תרופה (מחלות בקטרליות) ויש מהם שאין להם תרופה (מחלות ויראליות), אך אלה כמו אלה ברוב בני אדם עוברות לאחר זמן מה, ובפרט אצל אנשים צעירים ובריאים רובם הגדול מתחזקים לאחר זמן וחוזרים לאיתנם כמו שמצוי בזמנינו בשפעת ואף במחלת הקורונה. ומהיכי תיתי לבטל את הקידושין או להוציאה ללא כתובה.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

והמחלה המדבקת היחידה שהיתה שכיחה ומצויה בימי קדם שהיתה חשוכת מרפא וכמעט כל מי שנדבק בה היה מתנוון והולך עד יום מותו היתה מחלת הראתן דהיינו צרעת, ולגבי מחלה זו אכן הוי מום באשה, עי"ש. ולא קשה מידי.

ד

והנה שני גדולי גליציה, הגר"ש דרמור בשו"ת בית שלמה, והגר"ש קלוגר דנו בדיני נזיקין שעל ידי מחלה מדבקת.

מעשה בראובן שהיו לו שדות מרעה לבהמות ושמעון שכר ממנו רשות להכניס בהמותיו לשדות ראובן לרעות באחו. וזמן מה לאחר ששמעון הכניס בהמותיו התחילו הבהמות למות בדבר, גם של שמעון וגם של ראובן. לדברי ראובן התברר לו ששתי בהמות של שמעון מתו עוד טרם נכנסו לשדות ראובן, הרי שהיו נגועים במחלה מדבקת, ומשום כן תובע ראובן את שמעון תביעה כפולה ומוכפלת.

א. שיסלק את בהמותיו מיד. ב. שיפצה אותו על אובדן הכנסות שהרי בעלי העדירים האחרים ששמעו שיש דבר בעדריו הוציאו את בהמותיהם ואחרים נמנעו מלשכור מקום מרעה בשדותיו. ג. שיפצה אותו על בהמותיו שמתו בדבר.

והבית שלמה (חו"מ סימן קכ"ו) פלפל בזה באריכות ופטר את שמעון מכמה טעמים:

א. כיון שהבהמות ניזוקים במחלה דרך כלי העיכול, דהיינו כאשר בהמה נגועה אוכלת עשב ובהמה בריאה אוכלת אחריה, המחלה עוברת מזו לזו, "הוי לה שלא תאכל", וכמו שאמרו (ב"ק מ"ז ע"ב) הנותן סם המות לפני בהמת חבירו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים משום דהו"ל שלא תאכל, ובגמ' שם אמרו דלאו דוקא סם המות, והוא הדין בפירות, והוא הדין בנידון דידן.

ב. אין כאן אלא אומדנא, שהרי לדבריו של שמעון, אמת נכון הדבר ששתיים מבהמותיו מתו ברשותו אבל לא מתו מדבר אלא מסיבות אחרות, ולדבריו אפשר שמקור הדבר דוקא מבהמותיו של ראובן, או שמא מעדרים אחרים שרעו בשדותיו, ואף אם נראין

מנחת אשר – בתקופת הקורונה מהדורה תליתאה

הדברים שבהמותיו של שמעון היו מקור המגיפה אין כאן אלא אומדנא, והמוציא מחבירו עליו הראיה.

ג. מ"מ אינו אלא גרמא בעלמא, ואין לדון משום דינא דגרמי דאין חיוב גרמי בבהמה, עי"ש.

ובספר מילי דנזיקין להגר"ש קלוגר על מס' ב"ק (מ"ז ע"ב) מצינו תשובה שכתב להבית שלמה ואף שפלפל באריכות בדבריו, להלכה פסק כוותיה לפטור את ראובן מתשלומין, עי"ש.

ואי בדידי תליא יש לדון בכל שלשת הטעמים שפלפלו בהם גדולי עולם אלה.

א. מה שפטרו את מי שנתן לפני בהמת חבירו סם המות אינו אלא משום שאין דרכה של בהמה לאכול סם המזיק לה, ובפירות כתב רש"י שם שאכלה יותר מדי עד שמתה, וגם זה אין דרכה של בהמה, ובפרט דמיירי במי שהכניס פירותיו לחצר בעל הבית ולא היה לבהמה לאכול פירות אלה, דהלא בעה"ב נותן לה די מחסורה אשר יחסר לה, ומשום כך יש סברא לומר דהו"ל שלא תאכל, אבל איך יעלה על הדעת לומר דהו"ל לבהמה שלא לרעות בשדה מרעה אשר כל תכליתה למאכל הבהמה.

והדברים לכאורה פשוטים בתכלית.

והגר"ש קלוגר פקפק במה שהניח הבית שלמה לדבר פשוט שהבהמות נדבקים דרך כלי העיכול כאשר הם אוכלים מה שאכלו האחרים, ושמא נדבקים הם דרך כלי הנשימה מן האוויר, וא"כ לא שייך כלל לדון דהו"ל שלא תאכל עי"ש.

ב. ובמה שכתב דאין להוציא ממון באומדנא בעלמא, כבר הארכתי בסוגיא זו בכמה מקומות, עיין מנחת אשר שמות (סימן ס"ה), וביארתי כמה גדרים ושיטות, ואכמ"ל.

ג. ובענין גרמא וגרמי, אי בדידי תליא, יש מקום לחייב את שמעון מדינא דגרמי דאדם המזיק, ואין זה ענין לגרמי דבהמה, דאם אכן יתברר ששמעון ידע שבהמותיו חולות

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

במחלה מדבקת ואף על פי כן לא חס על ממונו של ראובן יש לחייבו מדינא דגרמי, וזאת לפי מה שכתבתי בשו"ת מנחת אשר (ח"א סימן קי"ד) דכל שגורם נזק לממון חבירו ברשלנות פושעת אף על פי שלא היתה כוונתו להזיק חייב מדינא דגרמי.

ה

אלא שיש לדון בכל ענין זה מטעם אחר. דהנה כתבו גדולי האחרונים בדיני איסור והיתר דכל שאינו נראה לעין הבלתי מזויינת כאילו אינו קיים בעולם כלל, ולפיכך אין איסור בתולעים זעירים שאינם נראים לעין ללא כלי עזר, ועיין מה שהארכתי בזה בשו"ת מנחת אשר (ח"א סימן מ"א).

ויש לעיין לפי זה בנידון דידן האם יש דיני נזיקין במזיק ע"י וירוס שאינו נראה לעין.

ולכאורה מצינו כעין זה בנזקי בור לשיטת רב (ב"ק נ' ע"ב) דבור שחייבתו תורה להבלו ולא לחבטו, והרי אין ההבל נראה לעין. ואף שיש לחלק דאין ההבל מזיק בעצם כמו וירוס וחיידק אלא שהבהמה נחנקת מחוסר אוויר, עיין בדברי רש"י (שם נ"ג ע"א ד"ה דאהני), משמע שההבל נכנס לאף הבהמה וגורם את מותה, וכ"כ החזון איש (ב"ק סי' ב' אות י"ז) דהבל "הולך ומזיק וחשיב כאש".

אך אין זה ענין לנידון דידן מחדא ותרי טעמי:

חדא, דכבר כתבתי במנחת אשר (ב"ק ח"א סימן י') דבאמת אין ההבל מזיק אלא הבור, אלא שנחלקו על איזה נזק שבבור חייבתו תורה על הבלו או על חבטו, ולו יצוייר שהאדם ייצר הבל ללא בור וההבל הולך ומזיק באמת אין בזה דין נזקי בור, עי"ש.

ועוד דאף שאין ההבל נראה לעין מ"מ הוא מורגש בנשימת האף, ומה לן באיזה מחושי האדם הוא מורגש וניכר, אם לעין או לאף.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

וכן הדבר בתוקע לתוך אוזן חברו וחרשו שחייב (כמ"ש בגמ' ב"ק צ"א ע"א) וברמב"ם (הל' חובל ומזיק פ"ב הל' ז' – י"ב) אף על פי שאין גלי הקול וההדף נראין לעין מ"מ אוזן שומעת ואפשר להרגיש את גלי ההדף, וכל כהאי גוונא פשוט שחייב.

אך המדביק חברו בוירוס שאינו לא נראה ולא נשמע ואין בו לא טעם ולא ריח, שמא אין בו דיני נזיקין.

אך באמת נראה פשוט שלא קרב זה אל זה כלל, ואף שלגבי דיני איסור והיתר מה שאינו נראה לעין אין לו כל משמעות, אין זה אלא משום שלא ניתנה תורה למלאכי השרת, ואין זה ענין כלל לדיני נזיקין שבין אדם לחבירו, וכיון שידוע בבירור שהוא מזיק את חברו מילתא דפשיטא שלא זו בלבד שיש בו איסור גמור, אלא אף דיני נזיקין יש בו, וככל מזיק ממון חברו.

ומצד גדרי מעשה וגרמא, כבר ביארתי לעיל שיש לחייבו מצד דינא דגרמי.

(ולגבי מי שכפי הנראה גרם בשוגג למות זולתו ע"י הידבקותו במחלה עיין לקמן אותו ב').

ט

במי שגרם למות אדם ע"י הידבקות במחלה

במי שעובד בבית סיעוד זקנים (nursing home) ולמרות שאחד מבני משפחתו חלה בקורונה מכיון שהרגיש בטוב ונשא בתפקיד מרכזי לטובת הזקנים החוסים במקום הלך לעבוד תוך כדי לבישת מסכה ונקיטת אמצעי זהירות המקובלים, ולאחר כמה ימים נדבק ונמצא נגוע בנגיף וכמה מן החוסים חלו ואחד מהם אף מת מן המחלה. כפי הנראה הוא זה שהדביק את החולים אף שאין בזה ודאות גמורה, כי בדיעבד התברר שעוד עובדים חלו ולא ברור מי הדביק את מי, והאיש שבור ורצוץ והוא מבקש את נפשו בשאלתו, במה יכופר עון, וכיצד בידו למצוא סליחה וכפרה.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

וכיוצא בדבר יש לעיין במי שהדביק אחרים באונס גמור כי לא היה עליו להיות בבידוד ולא ידע כלל שנחשף לנגיף, האם צריך תיקוני תשובה.

הן מצינו במקומות רבים בדברי רבותינו גדולי הדורות דאף מי שהרג את הנפש בשגגה צריך לקבל על עצמו צומות וסיגופים כפי לכפר עון, ונבאר בקצרה.

כלל ידוע בכל הלאוין שבתורה שאין השוגג נענש כלל, ואם מדובר בלאו שיש בו כרת עליו להביא קרבן חטאת ולהתוודות ונסלח לו. אך ההורג נפש בשגגה חייב גלות, וחזינן בזה דשפיכת דמים חמורה מכל העבירות שבתורה לענין זה.

אמנם כתב המהרש"א (מכות י' ע"ב) דאין הגלות לא עונש ולא כפרה ולא נועדה אלא להציל מידי גואל הדם, אך כבר כתבתי במנחת אשר למס' מכות (סי' ל"ד אות ד') דלכאורה נראה טפי דהגלות מכפרת, וכך מבואר בגמ' (שם ב' ע"ב ובתוס' י"א ע"ב ד"ה מיד').

וכבר כתב בספר החינוך (מצוה ת"י):

"משרשי המצוה, לפי שעון הרציחה חמור עד מאד שבה השחתת העולם, עד שאמרו זכרונם לברכה שההורג נפש מזיד אפילו עשה כל המצוות אינו ניצול מן הדין, שנאמר [משלי כ"ח, י"ז], אדם עשוק בדם נפש עד בור ינוס, ולא ימלט, ולכן ראוי למי שהרג אפילו שוגג מכיון שבאת תקלה גדולה כזו על ידו, שיצטער עליה צער גלות שישקול כמעט כצער מיתה".

הרי לן דאכן הגלות עונש היא, ואף שבשאר עבירות שבתורה אין השוגג ראוי לעונש, שפיכות דמים שאני משום חומרתה.

ובמהלך הדורות מצינו בזה מקרים שונים ומשונים וגישות שונות של גדולי הדורות, ונבאר את שורשי הדברים.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

הנה בשו"ת מהר"י וייל (סימן קכ"ה) דן במי ששלח שליח לדרכו, והשליח נהרג בדרך, דאף על פי שהמשלח לא פשע כלל וכלל, מ"מ כיון ששליחו היה עליו לקבל כפרה, וצריך להתענות ארבעים יום, ואם יש לשליח שנהרג בנים קטנים ידאג ליתן להם פרנסתם כפי נדבת ידו, ובכך ינצל מצרה וצוקה, עי"ש.

והביא ראייה ממה שאמרו בסנהדרין (צ"ה ע"א):

"אמר ליה הקדוש ברוך הוא לדוד, עד מתי יהיה עון זה טמון בידך, על ידך נהרגה נוב עיר הכהנים, ועל ידך נטרד דואג האדומי, ועל ידך נהרגו שאול ושלשת בניו. רצונך יכלו זרעך או תמסר ביד אויב. אמר לפניו רבונו של עולם מוטב אמסר ביד אויב, ולא יכלה זרעי".

הרי דאף על פי שדוד לא פשע מ"מ כיון שמותם של כל אלה נתגלגל על ידו צריך הוא עונש וכפרה, עי"ש.

ובשו"ת צמח צדק הקדמון (סי' ו') פקפק בראיה זו וכתב דשאני דוד שאכן גרם למותם של אלה אף על פי שלא היתה כוונתו לרעה, משא"כ במי ששלח שליח שיצא לדרכו על מנת לקבל שכר, ואליו הוא נושא את נפשו, אין על המשלח כל תרעומת, מ"מ להלכה כתב שכל הגדולים נגררו אחריו ויש לנהוג כהוראתו.

ועיין עוד בצמח צדק הנ"ל (סימן צ"ג) באריכות גדולה במי שיצא לדרך עם נער אחד משמשו בימות החורף ובאמצע הדרך מחמת הקור, השלג והרוח נכנסו לבית נכרי אחד כדי להינצל מצינים ופחים בדרך עיקש, ושוב החליטו להמשיך בדרךם עד שיגיעו הביתה, אך באמצע הדרך אפסו כוחותיו של הנער ולא יכול היה להמשיך בדרכו. האיש המשיך לבדו עד שהגיע העירה וסיפר לאנשים על הנער שנשאר בדרך, אך לא אמר להם את מיקומו המדוייק, עד שמצאו את הנער הוא כבר שבק חיים לכל חי.

הצמח צדק האריך לבאר שדינו כדין אונס, ואף על פי כן בעקבות תשובת מהר"י וייל פסק שיתענה ארבעים יום רצופים, וכל יום שני בשבוע בשנה הראשונה, וכל ימי חייו יתענה בעשרת ימי תשובה ותענית בה"ב וכל ערב ר"ח, עי"ש.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

ובשו"ת פנים מאירות (ח"א סימן פ"ה) דן בכמה חברים ששיחקו עם רובה ופעמיים לחצו על ההדק ולא יצאה שום קליע, אך בפעם השלישית שאחד מהם לחץ פגע הוא בראש חבירו שמת לאחר שיומיים פרפר בין החיים למות מת.

והפנים מאירות הביא את שו"ת הרמ"א (סימן ל"ז) שגם הוא דן בתאונת רובה, כאשר בטעות ירה מי שישב בעגלה בראש של הנער שרכב לפניו על הסוסים, והרמ"א כתב דהוי קרוב לאונס על כן הקיל עליו שיתודה בוקר וערב שנה תמימה, ויתענה עד אחרי יוה"כ (ולא ידענו באיזה יום נכתבה התשובה וכמה ימים יתענה), ובכל שנה ושנה יתענה ביום זה שבו קרה האסון, וכך פסק הפנים מאירות בנידון דידיה.

והנה אבוהון דכולהו הוא ספר הרוקח שכתב בכמה מקומות (הל' תשובה וסוף הל' ראש השנה סי' ר"ו) תיקוני תשובה על עבירות שונות, ועל שפיכת דמים כתב שעליו לגלות ולהיות נע ונד בארץ ולא ללון במקום אחד שתי לילות, וכך ינהג שנה תמימה, ומאידך לגבי אשה שישנה עם תינוקה במטתה והניקה אותו ותוך שנתה שכבה עליו והתינוק נחנק למות כתב שתתודה במר לבה ותתענה בכל שנה באותו יום, וכתבו הרמ"א והפנים מאירות דכאשר מדובר במזיד ובפושע החמיר ביותר, אך כאשר מדובר בקרוב לאונס הקיל טפי, עי"ש.

אך מ"מ הרמ"א בתשובתו כתב דכיון שחכם שבעירו החמיר עליו להיות נע ונד כל השנה ולא ללון שתי לילות במקום אחד, אימץ הרמ"א הוראה זו והסכים לה, עי"ש.

ובשו"ת מהרש"ל (סימן צ"ז) הקיל ביותר במעשה שבא לפניו בנער יהודי שפגע בערלים ורדפו אחריו לעשות בו שפטים, ור' משה ליפשיץ רדף אחר הנער לתופסו כדי להשקיט זעמם של הגויים וכאשר הנער ברח ממנו אמר לגויים שירדפו לתפוס אותו ולהביאו אליו כדי להענישו, וכוונתו היתה לטובה כדי שהגויים לא יכלו בו את זעמם, וכאשר הנער ברח מן הגויים מעד ונפל אל מותו.

וכתב המהרש"ל שאין ר' משה צריך כל כפרה כלל, כי כוונתו לטובה, והנער אשר ברח אשם בנפילתו כי הבורח מחבירו דרכו להתבונן בדרכים, ועוד דאם נכביד על ר' משה הנ"ל

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

אתה מכשילן לעתיד לבא כי לא יתאמצו להציל, והביא את מה שכתב באור זרוע דהמציל מן הדליקה וחילל את השבת אין צריך כפרה מחשש שימנעו מלהציל, וכך גם בנידון דידן.

ומאידיך בשו"ת מהר"ם מלובלין (סימן מ"ד) החמיר עד למאוד במעשה שנשאל בו מבריסק דליטא שגאון אחד ר' בינש פסק דינו של נער אחד, ואחד מקרוביו בא לנקש על פתח ביתו של הרב כדי להשתדל בפניו שיקל בדין הנער, ונבהל הרב וחשב שהוא בא לפגוע בו ונעל את פתח ביתו, וטלטל ארון כבוד מאוד להניחו מאחורי הדלת כדי שלא יוכל זה להתפרץ לתוך ביתו, וכתוצאה מכך נפל למשכב, ולאחר כמה ימים נפטר לבית עולמו, ואיש זה בא לקבל על עצמו תיקוני תשובה במר לבו.

ומהר"ם מלובלין הביא את תשובות מהר"י וייל והמהרש"ל, וכתב דאם בנידון דמהרש"ל פסק שאינו צריך כל תשובה, ק"ו בנידון דידן, ואף על פי כן החמיר עליו ביותר וכתב.

א. שיתענה ארבעים יום רצופים.

ב. אח"כ יתענה כל שבוע שלשה ימים, ולא יאכל בשר ולא ישתה יין ושכר אף בלילה שלפני התענית.

ג. לא ישכב על גבי כרים וכסתות כל השנה, חוץ משבת ויו"ט.

ד. לא ירחץ גופו ולא יחפוץ ראשו אלא פעם אחת בחודש.

ה. ישכב תחת מפתן הכניסה לבית הכנסת ויניח שנכנסים ויוצאים ידרכו על גופו.

ו. ישב שנה תמימה מאחורי דלת בית הכנסת.

ז. בכל חודש ילך פעם אחת לבקר בקברו של ר' בינש עם עשרה בני אדם וישתטח על קברו בבכיה וצעקה שימחול לו, וכך ינהג שנה תמימה.

ח. לא ישתתף בשום סעודה, שמחה, טיול, שחוק ותענוג שנה תמימה.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

ט. כל שלש שנים יתענה בה"ב, וחמש שנים לא ישתה שכר וכל משקה משכר.

י. בכל יום ב' בשבוע ילקנו שמש בית הכנסת מלקות ארבעים בצנעא כל י"ב חודש.

והדברים מבהילים בחומרתם, אף שלכאורה נידון זה הוא הקל מכל העובדות שבכל הספרים הנ"ל, דהלא במעשיו של איש זה לא היה דופי כלל ואף לא טעה בשיקול הדעת, וכל כונתו היתה לבא אל הרב להתחנן בעבור הנער ולדבר רכות, ולשוא חרד הרב את כל החרדה הזאת ואיהו דעווית אנפשיה. ועוד דאין כל ודאות שמת משום שנשא את המשא הכבד, ולכאורה היה עליו להקל בדרכו של המהרש"ל ועדיפא מיניה, ובפרט לאחר שהביאו בדבריו, ואף על פי כן החמיר ביותר ושמא משום שהביא בעקיפין למותו של רב גדול בישראל.

אך מ"מ חזינן בזה שבין גדולי עולם תקיפי קמאי מצינו בזה דרכים שונות וגישות שונות, לא הרי זה כהרי זה.

ואם לפני מאות בשנים החמירו בזה מאוד, בזמנינו יש להקל טפי כי נחלשו הגופים, ונתמעטו הלבבות, וכבר כתבו רבים מגדולי ישראל בדורות האחרונים, ובפרט גדולי החסידות שבדורות אלה יש למעט בצומות וסיגופים, ועיקר תיקוני התשובה על ידי למיד תורה ומעשים טובים.

והלכה למעשה נראה לחלק בין שני מצבים שונים, אם זה שכפי הנראה הדביק אחרים במחלה לא פשע כלל, כי לא ידע ולא היה אמור לדעת ואף לא לחשוש שנדבק בנגיף, אונם גמור הוא ואינו צריך כפרה כלל, דמאי הוי ליה למיעבד, והלא עוסק במצוה היה, ולפיכך אין להחמיר עליו. אך מ"מ יתענה בכל ערב ר"ח ויאמר יום כיפור קטן במשך שנה הראשונה. ואם קשה עליו התענית ויש בה ביטול מלאכת שמים יתענה עד לאחר חצות היום. ויקבל על עצמו לימוד לעילוי נשמתם של הנפטרים, וירבה בצדקה ואם משפחות הנפטרים הם עניים יתן להם מתן בסתר, והוא רחום יכפר עון.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה מהדורה תליתאה

ואם היה במעשיו פשיעה כגון זה שאחד מבני משפחתו היה חולה במחלה ולמרות זאת הלך לבית אבות, יש להחמיר עליו יותר וינהג ככל הנ"ל אלא שיתענה אף תענית בה"ב ובכל התעניות ישלים תעניתו, וירבה בתשובה ותפילה ויתוודה בכל ערב.

ומלבד כל אלה יש להם לתקן במה שקלקלו ויתנדבו להדר במצוות ביקור חולים והעזרה להם, והצלת נפשות, וניחום אבלים וכדו'. והוא רחום יכפר עון.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה מהדורה תליתאה

י

בעניין תיקוני התשובה

א

והנה מצינו במקורות רבים בגדולי הקדמונים שהרבו לעסוק ב"תיקוני תשובה", דהיינו צומות וסיגופים שיש לבעל התשובה לקבל על עצמו. ומאידך לא מצינו זכר לכל אלה בדברי עמודי העולם הרמב"ם וחובת הלבבות שפתחו את שערי התשובה לרווחה בפני כל ישראל והשכילו לבאר את כל יסודות התשובה פרטיה ודקדוקיה ולא הזכירו כלל כל את ענין תיקוני התשובה.

ובספר חסידים (סימן ל"ג וסימן שפ"ד) ותלמידו הגדול רבינו אלעזר מגרמייזא בספר הרוקח (הלכות תשובה וסוף הלכות ראש השנה סימן ר"ו) האריכו בתיקונים אלה, פרטיהם ודקדוקיהם וקבע כמה צריך להתענות ולהסתגף על כל עבירה ועבירה לחוד.

והרוקח ביאר שם בשורש הענין שיש בזה שני גדרים חלוקים תשובת המשקל ותשובת התורה.

תשובת המשקל ענינו שכנגד ההנאה שנהנה האדם מן העבירה עליו להצטער בצער הגוף, ותשובת התורה ענינו שכנגד עונשי הגוף שהיה חייב בהם אילו בית הדין הגדול היה יושב בלשכת הגזית עליו להתייסר ביסורי הגוף, עי"ש.

וגם בכתבי האר"י (שער הייחודים) מצינו תיקוני התשובה, וכן גם בדברי תלמידיו גדולי הקובלים.

אך לא מצינו רמז וזכר לכל ענין זה בדבריהם של הרמב"ם ובני גילו כמבואר. וראיתי מה שכתבו בזה רבים ודבריהם לא נתיישבו על לבי כלל וכלל, ואכמ"ל.

וגם בדברי השו"ע לא מצינו בשום מקום שכתב להתענות מספר תעניות לכפר עון, והרמ"א כן כתב בג' מקומות. בשו"ע או"ח (סימן של"ד סכ"ו) לגבי חילול שבת, וביו"ד

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

(סי' קפ"ה ס"ז) לגבי ביאת גדה שצריך מ' תעניות, וביו"ד (סימן קע"ג סכ"ו) לגבי יין נסך שצריך הנכשל בשתייתו בשוגג להתענות ה' תעניות.

אמנם בשו"ע (או"ח סימן תקס"ח סעיף ד') כתב השו"ע דיש אומרים שב' ימים ולילות רצופים שקולים כנגד ארבעים צומות, אך לא מבואר בדבריו דמיירי במי שמתענה מ' תעניות לכפר עון, אך הרמ"א שם כתב לפרש שבהכרח מיירי במתענה מתוך תשובה לכפר עון, דצער תעניות רצופים גדול מצער תעניות חלוקות, ומהני להשלים, אבל מי שקיבל על עצמו ארבעים תעניות, צריך להתענות ארבעים יום, ולא יהני ליה רצופים, עי"ש.

והנראה בזה דכל תיקונים אלה אינם מענין התשובה כלל, אלא מגדרי העונשים, והשב בתשובה שלימה זוכה בכפרה שלימה ואין מזכירין לו עוונותיו וביותר אם זוכה לשוב בתשובה מאהבה שזדונותיו נעשים לו כזכויות, אלא שחששו גדולי המקובלים שמא אין תשובתו שלימה ורצויה, ושמא לא באמת ובתמים העיד עליו היודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם, ומשו"כ תיקנו וקבעו את תיקוני התשובה לכפר עון ע"י הצער והכאב שיש בהם תשובת המשקל ותשובת התורה כמבואר.

וזה הטעם שלא מצינו ענין זה ברמב"ם וסייעתיה שלא עסקו אלא בהלכות תשובה ופרטיה ולא שייכי להדדי.

והרבה יש לעיין לפי"ז במה שמצינו תיקוני תשובה לעובר בשוגג, ובשוגג לא שייך תשובת התורה, אך שמא שייך בזה תשובת המשקל, ולא נתפניתי להאריך ואין לנו עסק בנסתרות שהם לה' אלוקינו ועוד חזון למועד.

ב

ואף דודאי פשיטא לן אף מדברי חז"ל דיסורין ממרקין עונותיו של אדם, וכבר מצינו (קידושין פ"א ע"ב) ברב חייא בר אשי שנכנס לתנור אש על מחשבת עבירה שעלה בלבו וחשק באשה ולא הכיר בה שהיתה אשתו, והיה מתענה על ימיו עד שמת באותה מיתה, עי"ש.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

ובשערי תשובה לרבינו יונה (שער ד' אות י"ב) כתב:

"וכן ישים במקום יסורים צומות ותעניות והורדת דמעות ומניעת נפשו מן התענוגים, כמו שנאמר (תהלים קט, כד): "ברכי כשלו מצום ובשרי כחש משמן", ונאמר (יואל ב, יב): "שובו עדי בכל לבבכם ובבכי ובמספד". ויאנח תמיד במרירות לבו, כמו שזכרנו בשער הראשון מן התשובה, וישים רבוי המרירות במקום היסורים".

וכן מצינו בשו"ת מהרי"ט (ח"ב או"ח סימן ח') במי שעבר על ג' עבירות חמורות שבתורה, וכתב שכפרתו בתשובה וביסורין, ומלבד כל היסורין שבאין עליו מן השמים, צריך גם לקבל על עצמו יסורין וסיגופין לכפר עון.

אבל לא מצינו סדר מסויים של תעניות וסיגופים, על המספרים ודקדוקיהן אלא בספריהם של גדולי אשכנז, וכבר העיר בזה הנודע ביהודה (מהדו"ק או"ח סימן ל"ה) שנשאל באחד שנכשל באשת איש במשך שלש שנים וחזר בתשובה, וכתב הנודע ביהודה שבדברי הש"ס וגדולי הפוסקים לא מצינו דורשי רשימות כמה תעניות ואיזה סיגופים צריך לכפר על עבירות מסויימות, ורוב דברי האחרונים בענין זה בנויות על סברות הכרס וכל אחד מעתיק מחבירו בלי שורש ויסוד, אמנם דברי הרוקח מוסכמים ודבריו דברי קבלה, אך באמת עיקר התשובה בליבא תליא בחרטת הלב וקבלה על העתיד וכל הסיגופים עיקרן להכניע לבו של החוטא, עי"ש.

אך אף לאחר כל הנ"ל סידר הנודע ביהודה לחוטא סדר מסויים של צומות וסיגופים, עי"ש.

ועיין עוד בשו"ת האלף לך שלמה (או"ח סימן שנ"ח) שהקל בענייני התעניות וכתב דעיקר הכפרה ע"י תורה לכפר עון.

ובאגרות משה (או"ח ח"ו סי' ח') כתב לבחור שנכשל בהוצי"ל שחלילה לו להתעסק בתעניות וסיגופים, וכתב שבעל הרוקח וגדולי המקובלים לא כתבו מה שכתבו אלא לאנשים גדולים, חזקים ובריאים שלא יתבטלו על ידי זה מתלמוד תורה ועבודת ה', וגם

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

לא יקוצו בתשובה, אבל באינשי דעלמא יש חשש שאם יתעסקו בצומות וסיגופים יקוצו בתשובה ויצא שכרם בהפסדם.

ועוד חידוש כתב במה שאמרו חז"ל בד' חלוקי כפרה (יומא ע"ו ע"א) דיש עבירות שאינם מתכפרים אלא ביסורין אין כוונתם אלא ליסורים שבאים על האדם מן השמים, ולא ביסורים שאדם מייסר את עצמו בצומות וסיגופים, עי"ש.

אך באמת דבריו אלה נסתרים לא רק מדברי הרוקח וסייעתיה אלא אף משו"ת מהרי"ט הנ"ל, ומדברי הגמ' בקידושין.

ובמאות השנים האחרונים מצינו בדבריהם של ראשי אלפי ישראל, מרנן ורבנן הבעש"ט, הגר"א והחתם סופר שבדורות האחרונים יש להמעיט בצומות וסיגופים ולהרבות בתלמוד תורה ויגיעתה לכפר עון ופשע.

באגרת הקודש לבעל התניא (עמוד מ') כתב "אך עתה הפעם אגלה דעתי הקטנה אודות הצומות ואודות הגלות, לא באלה חפץ השם, ולא כן קבלתי מרבתי הקדושים".

ובתיקוני השובבי"ם על פגם הברית שבימי קדם נהגו בתעניות וסיגופים, בספר אוהב ישראל (פר' ויחי) כתב שלאחר שנתמעטו הדורות "עיקר התשובה הוא על ידי תורה ותפלה וצדקה כל אחד ואחד לפי יכולתו ובפרט בלימוד תורה שבעל פה ולברר הלכה בליבון ובירור יפה".

ובספר שם משמואל (פר' ויחי) הביא בשם הרה"ק מקאצק "שההילוך בדרך התורה הוא הגדול שבסיגופים לגוף". ושוב כתב "ומובן שהאיש השם שכמו להשתעבד לתורה, הן ביגיעת הלימוד והן בצמצום תהלוכת מעשיו עפ"י דרכי התורה, מועיל יותר מכל סיגופי הגוף".

וכן גם בספר כתר ראש, הליכותיו ודברי תורתו של הגר"ח מוולוז'ין כתב כעין הדברים הנ"ל (סימן קל"ג):

מנחת אשר – בתקופת הקורונה מהדורה תליתאה

"תשובה להנכשל בעוון קרי כמעט בפשע רח"ל, אמר הוא: כשעוסק בתורה אין צריך לדאוג כלל. וכזה שאל מרבו הגר"א ז"ל, והראה לו מאמר בתיקונים ובספרי מוסר המחמירים מאוד בענין הזה שצריך לסבול יסורים קשים ומרורים כמוות, ואין תקנה כי אם במיתה ממש עי" שנאמר ועפר אחר יקה, אבל בסוף המאמר בתיקו"ז נמצא דבר טוב למבין שכתב (בתיקון כ"א – כ"ב) אבל אורייתא אורך ימים בימינה כו' פי' שמצלת מן המיתה, ובשמאלה עושר וכבוד שמצלת מן היסורים קשים כמיתה, והספרי מוסר לא הביאו זאת".

ויש חשיבות מיוחדת בתושבתו של רבינו החתם סופר (או"ח סימן קע"ג) בהיותו גדול מנחילי מורשת ההוראה בדורות האחרונים, ובתשובתו לגבי בועל גדה שחזר בתשובה כתב:

"עיקר התשובה היא החרטה והיודוי ועזיבת החטא ואז הוא מיד בעל תשובה גמור, אך הסיגופים להצילו מעונש על מה שעבר אין אתנו יודע עד מה".

סוף דבר, הרבה שקדו חז"ל על תקנת השבים, ויש להקל על הבעל תשובה ולא להכביד עליו יותר מדי, וכך קיבלתי ממו"ר ציס"ע הגה"ק בעל דברי יציב, וכך למדנו אף בתשובותיו (דברי יציב יו"ד סימן ס"ד – ס"ז).

יא

אבילות בזמן מגיפה

כבוד הרה"ג

ר' אהרן גליק שליט"א

רב ביהמ"ד קמניץ, ברוקלין

הנני במענה קצר לשאלתו, למה יושבים שבעה על אלה שנפטרו במגיפה זו של הקורונה והלא כתב הרמ"א (יו"ד סימן שע"ד סי"א) שאין מתאבלין על המתים בשעת

מנחת אשר – בתקופת הקורונה מהדורה תליתאה

הדבר. והחתם סופר הסכים לדבריו (שו"ת יו"ד סימן שמ"ב) וכ"ה בפתחי תשובה (שצ"ו סק"ג).

ואבאר הלכתא דא בלשון קצרה.

כתב הרמ"א (שם):

"יש אומרים בשעת הדבר אין מתאבלים, משום ביעתותא (תשובת מהרי"ל), ושמעתי קצת נהגו כן".

ומקור הלכה זו מביא בדרכי משה בשם שו"ת מהרי"ל (סימן מ"א). והלבוש (שם סי"א) הוסיף "יש אומרים בשעת הדבר אין מתאבלין משום ביעתותא והדמיון פועל בשעת סכנה לפיכך בעי צילותא".

ולכאורה נראה בכוונתם דחיישינן שמא יסתכן מרוב אימה וחרדה מחמת הדבר, או אף אם לא יסתכן ממש מ"מ שמא יחלה מביעתותא.

אך בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ב סי' צ') כתב בזה פירוש מחודש, משום שהקשה למה כתב המהרי"ל שאין מתאבלין משום ביעתותא ולא כתב שאין מתאבלין משום סכנה, ועוד תמה במה שמהרי"ל כתב תרי הלכתא בחדא מחתא משום ביעתותא, שאין מתאבלין ושייש לברוח מן העיר. ופירש הדברי מלכיאל דחיישינן שמספר המתים יתפרסם וזה יכניס את כולם ללחץ ולדאגה שמא ימותו אף הם ומחמת הפחד עלולים להסתכן, ולפיכך אין מתאבלין, ואף בורחים מן העיר כדי שגודל הסכנה ומספר המתים לא יתפרסם.

ושוב הביא את דברי הים של שלמה (ב"ק פ"ו סי' כ"ו) ואת מה שכתב בזכור לאברהם בטעם הלכה זו דהוי משום סכנה מעצם הצער והדאגה, עי"ש.

ועוד פירוש מחודש בהלכה זו כתב הגרי"ש נאטנזון בדברי שאול (יו"ד שם) עפ"י מה שלמד מרש"י (יחזקאל כ"ד כ"ב) דאין אבילות אלא במקום שיש מנחמים, וכשאין

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

מנחמים אין אבילות, וכך כתב רש"י "לא תנהגו אבילות כי אין מנחמין לכם שאין בכם אחד שלא יהיה אבל ואין אבילות אלא במקום מנחמים". וכיון שבימי המגיפה כל אחד הסתגר בבית וכדברי חז"ל בב"ק (ס' ע"ב) "דבר בעיר כנס רגליך", הרי שאין מנחמים ולפיכך אין אבילות נוהגת, עי"ש.

ותלמידי אהובי הרה"ג ר' אברהם הולצר שליט"א הראה לי עוד חידוש שכתב הגאון המופלא מרוגצ'וב בקובץ המאסף (תרע"א סימן ל"ז) דהטעם שלא נהגו להתאבל בשעת הדבר משום שקברו את המתים על מנת לפנותם למקום אחר לאחר זמן, וכיון שאין אנו נוהגין כן, פסק למעשה שיש לנהוג בכל דיני אבילות, עי"ש.

ומה שכתב מע"כ שכך פסקו הרמ"א והחתם סופר, אין הדבר כן, ואף הרמ"א לא הביא אלא שיש אומרים כן "ושמעתי קצת נהגו כן". הרי שלא נהגו כן במקומו ולא כתב שכך צריך לנהוג, וממש"כ ששמע שקצת נוהגין כן, משמע להדיא שלא הכריע שכך יש לנהוג, ואף לא נהגו כך למעשה.

וגם החתם סופר לא פסק לנהוג כך אלא שכתב לחדש הלכה מסויימת, דאף מי שלא נהג אבילות בשעת הדבר, אם פסק הדבר ובטלה המגיפה תוך שלשים יום צריך להתאבל. אך אין בדבריו הכרעה לגבי עצם ההלכה.

ורבים האחרונים שדחו מנהג זה לחלוטין, עיין כנסת הגדולה שכתב שלא נהגו כן, ובספר כסא אליהו (שצ"א ס"ד) כתב "מעולם לא נהגו קולא זו להחלט, מ"מ המיקל במקצת דברים בזמן המגיפה רחמנא ליצלן, כגון שלובש הנעל אם מזיק לו לילך יחף וכיוצא בזה, לא מיקרי עובר על דברי חכמים, וכן מי שמיצר ודואג לאכול ע"ג קרקע שבעת ימי אבילות יש לו להקל, כך נראה לדעתי הקצרה". והביא דבריו בזכור לאברהם (ה' אב' אות ב'), עי"ש.

וגם בשו"ת דברי מלכיאל הנ"ל לאחר שהאריך בענין זה, והביא את דברי המחמירים ונטה להחמיר בזה, בסוף דבריו כתב להקל, עי"ש.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה מהדורה תליתאה

תמצית דברינו שיטה זו לא ננקטה להלכה. רוב האחרונים דחו מנהג זה שאין לו כל מקור בש"ס ובראשונים, ואף אלה שנהגו כן בימי קדם, זיל בתר טעמא .

אם טעם הדברים משום דיש בכך סכנה, כבר כתב בדברי מלכיאל דאי משום הא, יש לשאול בדעת הרופאים בזמנינו אם יש בכך סכנה, והלא פשוט שאין כל סכנה במנהגי אבילות, ואדרבה יש באבילות כדי להביא תנחומים ומרגוע לנפש הדואבת.

ואם משום שלא יתפרסם שיש מתים רבים, הלא בזמנינו שעוף השמים יוליד את הקול, טעם זה לא שייך כלל.

ואם משום שאין מנחמים, בזמנינו שמנחמים דרך הטלפון ובעוד אמצעים, גם טעם זה לא שייך, בין אם מקיימים מצות ניחום אבלים בשיחת טלפון כדין אם לא, מ"מ יש מנחמים.

ולפי טעמו של הצפנת פענח, כבר פסק הוא שבזמנינו יש לנהוג אבילות.

סוף דבר, הנח לבני ישראל, אם לא נביאים הם, בני נביאים הם, וחכמים המה וחכם עדיף מנביא.

אבינו מלכנו מנע מגיפה מנחלתך.

ביקרא דאורייתא

אשר ויים

מנחת אשר – בתקופת הקורונה מהדורה תליתאה

יב

עוד בענין הנ"ל

כבוד האברך היקר

הרה"ג ר' משה אורי גליק נ"י

הנני במענה קצר במה שהעיר על התשובה שכתבתי לאביו הגדול הרה"ג ר' אהרן שליט"א ובו כתבתי שלא נהגו בזה כמנהג שהביא הרמ"א (סי' שע"ד סי"א) שלא להתאבל בשעת המגיפה, והערת שהלבוש (שע"ד י"א) ערוך השלחן (שם י"ט) והקיצור שו"ע (סי' ר"ד סי"א) כן הביאו מנהג זה, הרי שמסורת האשכנזים אכן שלא להתאבל ולא כמקורות שהבאתי שכולם מגדולי ספרד.

וכתבת שתי סברות ליתן טעם שנהגו בזמנינו להתאבל: א. שאין דין מגיפה אלא בשיעורי מות גדולים כמבואר באו"ח (תקע"ו ב.). ב. כיון שנתברר שרוב המתים לא מתו מן המחלה אלא מתוך רשלנות אם במזיד או בשוגג.

אך לדידי לא מסתבר כלל כדבריו. וכבר ביארתי במק"א דאין השיעור הנ"ל אלא הלכה מסויימת בהא דמתענין ומריעין ולפיכך לא מצינו בכל המקורות שעוסקין בהנהגה ובהלכה בשעת מגיפה שהפוסקים ידונו כמה מתים ימותו בעיר ותקרא מגיפה, וע"כ דמלבד ההלכה דמתענין ומריעין, לגבי כל שאר תחומי ההנהגה וההלכה אין הגדרת המגיפה אלא לפי מציאות החיים דכל שלפי כללי הרפואה מדובר במגיפה המתפשטת ומדבקת ורבים חללים הפילה דינו כמגיפה לכל דבר.

ומאיך פשוט וברור שדין הקורונה כדין המגיפה, דהלא כל המתים מתו כתוצאה מהמגיפה אף אלה שמתו בפועל מתוך רשלנות רפואית.

אלא משנה לא זזה ממקומה, דאין ההלכה והמנהג כשיטה זו כלל, ולא ידעתי מה שהביא להוכיח מדברי הלבוש והערוך השלחן דהלא לא העתיקו אלא את דברי היש

מנחת אשר – בתקופת הקורונה מהדורה תליתאה

אומרים שהביא הרמ"א ולא קבעו בזה שום מסמורת להלכה, אלא שבקיצור שו"ע אכן כתב שכך נוהגין, אך אין הוא אלא דעת יחיד ואין הלכה כוותיה.

ביקרא דאורייתא

אשר ויים

מנחת אשר – בתקופת הקורונה
מהדורה תליתאה

בעניני תפילה

יג

המתפלל עם הציבור בראייה או שמיעה טכנולוגית האם יאמר א-ל מלך נאמן לפני קריאת שמע

בדבר השאלה במי שמתפלל בביתו ורואה ושומע מנין מתפללים דרך המחשב שלו האם יאמר "אל מלך נאמן" לפני קריאת שמע ככל המתפלל ביחידות, או שמא כיון ששומע את השליח ציבור חוזר ואומר "ה' אלוקיכם אמת" אינו אומר "אל מלך נאמן".

הנה כל עיקר מנהג זה הביא הרמ"א (סימן ס"א ס"ג) וכתב שכך נוהגין, אך המהרש"ל מתנגד למנהג זה, וכך כתב תלמידו במטה משה דסבירא ליה דהוי הפסק בין ברכה לקריאת שמע, ולשיטתם היחיד חוזר ואומר ה' אלוקיכם אמת כדי להשלים רמ"ח תיבות כנגד רמ"ח איברי האדם. אך אף בבית יוסף ובב"ח הביאו מנהג זה וכתבו שהוא מנהג קדמונים, ובמשנה ברורה (ס"ק י"ד) הביא מהפרי מגדים שהוא מנהג קדוש, וברור שזה טעות הדפוס שלא כתב הפרי מגדים אלא כדברי קודמיו שזה מנהג קדום.

ויש לעיין לפי מנהג האשכנזים בנידון דידן האם הוי כיחיד שמתפלל שאמר אל מלך נאמן, או שמא כיון ששומע את תפילת הש"ץ יוצא בזה שהוא שומע את הש"ץ חוזר ואומר ה' אלוקיכם אמת בסוף קריאת שמע, ואבאר את מה שיש להסתפק בזה.

כבר ביארתי במק"א שהשומע תפילה דרך הטלפון או בכל אמצעי טכנולוגי אחר אף אם הוא רואה את המתפללים אינו מצטרף למנין עשרה, אך מאידך מותר לו לענות אמן יהא שמיה רבה, דלא גרע מאלה שראו את הנפת הסודרין באלכסנדריה של מצרים (סוכה נ"א ע"ב). ויש לעיין בנידון דידן למה הוא דומה, האם שליח ציבור מוציא את הציבור בשלשת התיבות "ה' אלוקיכם אמת", או שמא אין כלל צורך ביציאת ידי חובה מדין שומע כעונה, אלא שדי בכך ששומעים תיבות אלה מפי הש"צ, שהרי מדובר בענין סגולי בלבד, דהיינו רמ"ח תיבות כנגד רמ"ח איברי האדם.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה מהדורה תליתאה

ונפקא מינה בנידון דידן, דאם צריך בזה לדין שומע כעונה לא מהני מה ששומע דרך הטלפון, על כן ראוי שיאמר אל מלך נאמן, אבל אם אין צריך בזה אלא שמיעה בעלמא עדיף שלא לומר אל מלך נאמן אלא ישמע מהש"ץ שחוזר ואומר ה' אלקיכם אמת.

ולא ירדתי כיצד להכריע בזה, ואף דמסתבר לי דודאי אין בזה יציאת ידי חובה, מ"מ אפשר דמה ששומע דרך הטלפון ושאר אמצעים טכנולוגיים לאו כלום הוא ואינו נחשב שמיעה כלל, כיון שאינו שומע קול אנושי אלא קול מלאכותי, ולפיכך נראה טפי שאכן יאמר לפני קריאת שמע אל מלך נאמן ככל המתפלל ביחידות.

יד

הוצאת ספר תורה לקריאה שלא לפי ההלכה

כבוד ידי"נ הגאון הגדול

מורה דרך ומנהיג לתפארת

הרב יעקב דוד לובאן שליט"א

רב ק"ק אור תורה

עדיסן, ניו ג'רסי

הנני במענה לשאלתו שהיא שאלת חכם חצי תשובה.

בדבר ילד בר מצוה שהתכוון במשך חודשים ארוכים לקרוא את הפרשה וההפטרה דפרשת שמיני וכמנהג רבים בקהילתכם, ועקב המגיפה נסגר בית הכנסת וכל בני הקהילה התפללו ביחידות, והילד נשאר במפח נפש, ובני המשפחה חושבים שאם ימצא דרך כלשהי לאפשר לו לקרוא את הפרשה וההפטרה שהכין כאשר יפתחו שערי תפילה ויחזרו לפקוד את בית הכנסת, יהיה בזה חיזוק גדול לילד, ואם לא יוכל לקרוא את הפרשה יהיה לו מפח נפש גדול, והם חוששים לו גם לירידה רוחנית.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

ידי"נ הגר"צ שכטר שליט"א הציע להוציא שני ספרי תורה ולקרוא שבעה קרואים בפרשת השבוע ואת המפטיר בפרשת שמיני בספר השני, וכיון שקראו למפטיר בפרשת שמיני גם ההפטרה יקראו את השייך לפרשת שמיני כי לעולם ההפטרה שייכא למפטיר. ויסוד דבריו דכשם שאפשר להוסיף על שבעה קרואים כך גם מותר להוסיף פרשיות נוספות לאחר שקראו את פרשת השבוע.

והנה לא ראיתי את דברי הגר"צ שכטר במקורם, ולא ידעתים אלא על פי דברי מעכ"ת, אך דברי חידוש המה ולא מצינו אלא שהמפטיר קורא את הפסוקים האחרונים שקרא השביעי וכמבואר בשו"ע (סימן רפ"ב ס"ד) וכ"ה בשערי אפרים (שער ט' סעיף א').

וטעם הדברים ומקורם משום שבזמן הגמ' היה המפטיר משלים את קריאת הפרשה, ולא היה חוזר על פסוקים שקראו שבעת הקרואים שלפניו, וכמבואר בדברי הראשונים במגילה (כ"ג ע"א), והטעם שאנו נוהגים שגומרים את הפרשה בשבעה קרואים והמפטיר חוזר על מה שקרא השביעי, כתבו התוס' שם דכיון שלאחר שבעה קרואים שהם חובה מפסיקין בקדיש אין זה ראוי להפסיק בקדיש באמצע הפרשה, ועי"ש ברשב"א מה שפלפל בזה.

ומ"מ נראה דאין המפטיר קורא אלא בפרשה שנקרא ע"י שבעת הקרואים, וממילא ברור שגם את ההפטרה אינו קורא אלא מה שנהגו כל בית ישראל לקרוא שענינו כענין הפרשה.

והיטב אשר דיבר מעכ"ת דאת"ל שאפשר לקרוא כל פרשה שהיא במפטיר למה לא מצינו פתרון זה בתשלומין לפר' ויחי, דהלא אם הפסיד הציבור קריאת התורה שבת אחת משלימין את הקריאה בשבת הבאה, ואם הפסידו פר' ויחי אין לה תשלומין דאין קורין לאחד בשני חומשים, וכ"ז מבואר ברמ"א (קל"ה ס"ב), בשו"ת מהר"ם מינץ (סימן פ"ה). ועי"ש במשנה ברורה (סק"ו) ובשער הציון (ס"ק ט' – י'). ולמה לא נקרא את פר' ויחי למפטיר, וע"כ שאין המפטיר קורא אלא את מה שקראו בפר' השבוע.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

אך מכיון שמדובר בילד שהתכונן ברוב התרגשות דקדושה לקריאת הפרשה ואם לא יוכל לקרוא יהיה לו צער גדול, ואם נמצא לו פתרון שיוכל לקרוא את הפרשה ואת ההפטרה יהיה לו מזה חיזוק גדול ברוחניות ובחשקת התורה והמצוה, נראה להקל כהצעת מע"ת שלאחר גמר תפילת המוסף יוציאו ס"ת והבר מצוה יקרא את כל הפרשה (שמיני) ללא ברכות, ואח"כ יקרא גם את ההפטרה בלי ברכות, ואבאר.

הנה לית מאן דפליג דאין זה ראוי להוציא ס"ת מארון הקודש ולקרוא בו כשאין בזה כל תקנה, מנהג או מצוה, ואף על פי שבימי קדם היו גדולי עולם שקראו שנים מקרא ואחד תרגום מתוך ס"ת, וכך ידוע שנהג האר"י הק', לא חזינן לרבותינו בדורות האחרונים שנהגו כן.

ובשו"ת משיב דבר (ח"א סימן ט"ז) כתב לרב בסינסנטי בארה"ב, בדבר קהילה אחת שבמסיבה לרגל חנוכת ארון קודש חדש הוציאו ספר תורה וקראו בו, והרב מחה בהם ואמר דאם קורין בתורה שלא לפי תקנת חז"ל יש בזה איסור בל תוסיף, והנצי"ב דחה זאת מכל וכל. אך מכל מקום כתב שאין להוציא ס"ת ולקרוא בו שלא במקום חיוב, והוכיח מדברי המגן אברהם (סימן קמ"ד סק"ה) במה שנהגו דאם יש בבית הכנסת חתן בשבת לפני החתונה שמוציאין ספר תורה שני וקורין בו פרשת אליעזר עבד אברהם שהלך בשליחות אברהם אבינו לקחת אשה לבנו, אבל לא נהגו כן אלא ביום שבלא"ה קוראים בתורה ומכוונים בברכות לפטור גם קריאה זו, הרי דאין לקרוא בתורה שלא במקום מצוה. ופלפל שם דהא תינח בברכה, הרי זה ברכה לבטלה, אבל מה קפידא יש אם יקראו בתורה בלי ברכה.

וכתב לחדש דכיון דלפי שיטת הירושלמי (ברכות נ"ב ע"ב) אין ברכת התורה מדאורייתא אלא אם כן קורין התורה בציבור, אבל ברכות התורה דיחיד אינו אלא מדרבנן, ומשום כך ראוי להימנע מקריאת התורה בציבור ללא ברכה, עי"ש.

וכעין זה כתב בשו"ת תורת רפאל (סימן ב') שהאריך בסוגיא זו, והביא מה שכתב בתשובת אב"י שמותר להוציא ספר תורה ולקרוא בו ביחיד ללא ברכה, וכ"ש שמותר לעשות כן ברבים, ודחה בתו"ר דק"ו פריכא היא, דלכאורה נראה טפי דאף אם מותר

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

ביחיד מ"מ בציבור יש בכך ביטול מצ"ע דברכת התורה לפי דברי הירושלמי הנ"ל דברכות התורה היא מצוה דאורייתא אם קורא בציבור. אך מ"מ הוכיח מדברי רבותינו הראשונים שלא חששו לדברי הירושלמי, מלבד המשכנות יעקב (או"ח סי' ס') שנקט עיקר כדברי הירושלמי, עי"ש.

אך כבר נהגו רבים וטובים להוציא ספר תורה ולקרוא משנה תורה בליל הושענא רבה, ואת פרשיות הנשיאים בחודש ניסן וקוראים בלי ברכה, ולא חששו לסברא זו.

ובאמת לא הבנתי מה ראייה הביא הנצי"ב מדברי המגן אברהם שלא הביא אלא את המנהג שנהגו בשבת שיש בו חתן, וגם בשני וחמישי שיש בו קריאת התורה לא נהגו כן, ואם כן אין כל סמך וראייה שאסור להוציא ספר תורה ולקרוא לחתן פרשה זו אלא אם כן בלאו הכי מברכים על הקריאה בתורה, אלא שמנהג זה קשור לשבת שלפני נישואי החתן, ולא ראיתי כל ראייה מדברי המגן אברהם.

וגם את סברת הנצי"ב לא הבנתי כלל, דהלא אף אם נחוש לדברי הירושלמי, אין זה אלא בקריאה שבו מוציא את הרבים ידי חובתן דהיינו בקריאה המחוייבת שתיקנו משה רבינו ועזרא הסופר ותיקנו חכמים שלאחריהם ולא בקריאה בעלמא שאין בה חיוב וממילא אין בה כונה להוציא אחרים ידי חובתן, דהלא סברת הירושלמי משום דילפינן ברכת התורה מברכת הזימון, וכשם שבברכת הזימון אחד מוציא את האחרים ידי חובתן כך גם בברכת התורה, ואם באנו להחמיר בזה בכל קריאת התורה דמ"מ הוי תלמוד תורה דרבים, תימה, דאם כן איך מותר לתלמוד תורה ברבים, הלא מעתה חייב לברך על התורה, דמה בין קריאת התורה דרבים לכל תלמוד תורה דרבים, וכי ברכת התורה בספר תורה תליא.

סוף דבר, דברי הנצי"ב במשיב דבר אינן מתיישבים על לבי.

ולענ"ד האמת יורה דרכו שאין כל איסור מעיקר הדין להוציא ספר תורה ולקרוא בו, בין ביחיד בין בציבור, אלא שנהגו להמנע מכך משום כבוד ספר תורה, ויש בזה מעין זלזול בספר תורה לקרוא בו שלא לצורך, דהלא לגבי מצות תלמוד תורה אין בין הקורא מתוך

מנחת אשר – בתקופת הקורונה מהדורה תליתאה

ספר תורה לקורא מתוך חומש, ונמצא שהוא מוציא ספר תורה מארון הקודש ללא כל צורך, ומשום כך נהגו רבים להקל כשיש מנהג לעשות כן, וכמו שנהגו לקרוא לחתן שבת לפני נישואיו "ואברהם זקן בא בימים וכו'", וכן בליל הושענא רבה וכן בפרשיות הנשיאים.

וכיון דאתינן להכי נראה דבשעת הדחק כגון בנידון דידן יש להקל שלאחר גמר התפילה יוציאו ספר תורה בדרך כבוד והדר והבר מצוה יקרא את כל הפרשה וההפטרה ללא כל הברכות והמשפחה והאורחים ישמחו ויתענגו בכבוד התורה.

אך זאת עלי להדגיש, דאף שכל הנ"ל נראה לענ"ד ברור, על רב הקהילה לשקול היטב בפלס חכמתו ותבונתו האם היתר זה אכן ירבה כבוד שמים וחיזוק הדת, או שמא ילמדו בני האדם לזלזל בכבוד ספר תורה, אך אם לדעת מעכ"ת הוראה זו יצא הפסדו בשכרו ובכך תתרבה כבוד שמים וחיזוק הדת, כך יש לנהוג להלכה ולמעשה.

ובמכתבו של כת"ר הביע חשש שאם נקרא פר' שמיני למפטיר יביא הדבר לזלזול בהלכה ועמי הארץ יאמרו שרבנים עושים כחפץ לבם בהלכה, וכדי למצוא חן בעיני הבריות קוראין פרשה שלא במקומה, ולעניות דעתי נראה שגם משום כך עדיף להוציא ספר תורה בגמר התפילה ולקרוא בלי ברכות, וככל דברינו הנ"ל, ולא לשנות את סדר קריאת המפטיר וההפטרה.

באהבה רבה

אשר וייס

טו

תפילת רבי נחוניא בן הקנה

במה ששאל בתקופת הקורונה שבתי המדרש והישיבות לדאבון לב סגורות ונעולות על מנעל ובריח וכל אחד לחוד לומד ועוסק בתורה בביתו, האם יאמר תפילת רבי נחוניא

מנחת אשר – בתקופת הקורונה מהדורה תליתאה

בן הקנה (ברכות כ"ח ע"ב) במי שנכנס לבית המדרש והיוצא ממנו, שהרי אינו נכנס ולא יוצא מבית המדרש.

הנה בכל עיקר ברכה זו נחלקו אם הוי ברכת חובה או רשות.

הרמב"ם בפירוש המשנה (שם פ"ז מ"ב) כתב דשתי ברכות אלה חובה הם. ואף שבשו"ע (סימן ק"י ס"ח) לא העתיק אלא את לשון הגמ', המשנה ברורה (ס"ק ל"ו) הביא את דברי הרמב"ם.

אך הריטב"א (ברכות שם) כתב:

"מתני' רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל וכו'. איידי דאיירי מענין תפלה אייתי הא תפלה הכא ולא נפקא לן מידי. ואשמועינן דמי שרוצה לומר הכי הרשות בידו".

וכ"ה בשיטה מקובצת שם.

ומבואר מדבריהם דאין ברכה זו חובה כלל.

ובערוך השלחן (סעיף ט"ז) כתב שלא נהגו לומר ברכה זו משום שעיקרה למורי הוראות בישראל, וכאשר הם באים לדון ולהורות אין הם יושבים בבית המדרש אלא בביתם או בבית הוראה, עי"ש.

אך מ"מ החפץ לברך ברכות אלה יכול לאומרו אף בביתו ולא רק בבית המדרש, כדמשמע בדברי הט"ז (שם ס"ק ח') ובכף החיים (ס"ק כ') ויאמר תפילות אלה לפני שמתחיל ללמוד בבוקר ולאחר גמר לימודו, וכל זה פשוט.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה
מהדורה תליתאה

דיני ממונות

טז

שכר גננות ומטפלות בתקופה זו

לשאלת הציבור כולו, כאשר לפי הוראות רשויות הבריאות נסגרו כל גני הילדים בין אלה המתוקצבים והמסובסדים מטעם המדינה ובין הגנים הפרטיים, וכך גם מטפלות ששבתו ממלאכתם על פי התקנות הנ"ל, האם ההורים צריכים להמשיך לשלם את שכרם, או שמא פטורים הם מכל תשלום. אבאר בקצרה את הנראה לענ"ד.

הנה פועל שנאנס ואין בידו לעשות מלאכתו כל ההפסד על הפועל אלא אם כן באונס שבעל הבית ידע עליו ולא הפועל, דכל כהאי גוונא הו"ל להודיעו. אך כאשר שניהם היו מודעים לאפשרות זו, או ששניהם לא היו מודעים לו, ההפסד לפועל. הלכה זו מבוארת בב"מ (ע"ו ע"ב) וכ"ה בשו"ע (חו"מ של"ד ס"א).

ובטעמא דמילתא כתב רש"י דמזלו של הפועל גרם. אך הרא"ש (פ"ו סי' ג') כתב "דהמוציא מחבירו עליו הראיה וידו על התחתונה".

ונפקא מינה כשבעל הבית הקדים לשלם לפועל שכרו והפועל מוחזק, דלשיטת רש"י דמזלו של הפועל גרם, על הפועל להחזיר את הכסף לבעל הבית, אך לשיטת הרא"ש כיון שהפועל מוחזק המוציא מחבירו עליו הראיה.

ובשו"ת שבות יעקב (ח"א סימן קע"ו) כתב לבאר את שיטת הרא"ש דבאמת לא ידענו האם מזלו של הפועל או מזלו של בעל הבית גרם, והו"ל ככל ספק ממון שהדין הוא המוציא מחבירו עליו הראיה, עי"ש.

וכבר נחלקו בזה השו"ע והש"ך (סימן של"ג ס"ה) בחלה הפועל ומחמת אונס אינו יכול לעשות מלאכתו, לשיטת השו"ע אין הפועל מחזיר לבעל הבית את שכר העבודה שהקדים לו בעה"ב, ולשיטת הש"ך (ס"ק כ"ה) צריך להחזיר, עי"ש.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה מהדורה תליתאה

אך כל זה באונס דעלמא, אבל במכת מדינה הדין שונה, ושתי סוגיות יש בב"מ שמהם
אנו למודים דשאני מכת מדינה משאר אונסים.

בב"מ (ק"ג ע"ב) איתא במתניתין:

"המקבל שדה מחבירו והיא בית השלחין או בית האילן, יבש המעין ונקצץ האילן -
אינו מנכה לו מן חכורו".

ובגמ' שם אמרו:

"היכי דמי, אילימא דיבש נהרא רבה, אמאי אינו מנכה לו מן חכורו, נימא ליה מכת
מדינה היא. אמר רב פפא דיבש נהרא זוטא".

הרי דבמכת מדינה מנכה לו מן חכורו.

ועוד שנינו במשנה (ק"ה ע"ב):

"המקבל שדה מחבירו ואכלה חגב או נשדפה, אם מכת מדינה היא מנכה לו מן חכורו,
אם אינה מכת מדינה אין מנכה לו מן חכורו".

ויש לעיין מה הדין בפועל במכת מדינה. ונחלקו בשאלה זו גדולי הדורות. דהנה כתב
הרמ"א (חו"מ סי' שכ"א ס"א):

"והא דאמרינן אם מכת מדינה הוא מנכה לו מן חכירו, הוא הדין בכל כיוצא בזה, דכל
מקום שנפסד הענין לגמרי והוי מכת מדינה, מנכה לו משכירותו. ואם אפשר לתקנו על ידי
טורח ותחבולות, אינו מנכה לו (מהר"ם פאדוואה סימן ל"ט). וכל מקום שמנכה לו אין
חילוק במה שעבר או להבא. וכן פסק מהר"ם על מלמד שגזר המושל שלא ילמוד, דהוי
מכת מדינה וכל ההפסד על בעל הבית (מרדכי פרק האומנין). ויש חולקין וסבירא להו
דמכאן ולהבא בדין חזרה קאי, כמו דאמרינן לעיל סימן ש"י לענין השוכר חמור ומת, ואם
לא חזר איהו דאפסיד אנפשיה ומחל (מהר"ם פאדוואה הנזכר לעיל). והסברא הראשונה
נראה לי עיקר".

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

הרי שדעת מהר"ם מרוטנברג והרמ"א דבאמת מכת מדינה הוי פסידא דבעל הבית ומשלם לפועל כל שכרו, ולכן כשגזר המושל שלא ילמדו צריך בעל הבית לשלם למלמד את כל שכרו כיון דהוי מכת מדינה. ושיטת המהר"ם הובאה במרדכי (ב"מ סימן שמ"ג) והביאו הרמ"א בדרכי משה, וכ"ה בתשובות מיימוניות (משפטים סימן כ"ז), עי"ש.

והיש חולקים שהביא הרמ"א הוא מהר"ם פאדוואה (סימן ל"ט) דסבירא ליה דיכול הפועל לחזור בו מכאן ולהבא, אבל למפרע פסידא דפועל, והרמ"א הסכים לשיטה ראשונה.

ובסמ"ע (סק"ו) האריך לחלוק על הרמ"א, ותמה עליו דכיון דגזירת המושל הוי אונס שלא היה ידוע לבעל הבית ולא לפועל הוי ליה פסידא דפועל, וכך כתב הרמ"א בעצמו לקמן (סימן של"ד ס"א) במלמד בעיר ורבים ברחו מחמת שינוי אוויר דהוי כשאר אונס ופסידא למלמד. ואף שהרמ"א רמז גם שם דאם הוי מכת מדינה הדין שונה, הסמ"ע נקט שאין כל נפקא מינה בהלכה זו אם הוי מכת מדינה או שאר אונס, ואין ללמוד פועל מדין חוכר.

ואף שהסמ"ע נוטה שכל ההפסד לפועל, מ"מ לדינא סבירא ליה דיש לפשר ולפסוק שיחלוקו, עי"ש. והט"ז שם נקט כשיטת הרמ"א.

והנתיבות (סימן של"ד סק"א) כתב ליישב את דברי הרמ"א, דשאני מלמד משאר פועלים דבאמת אסור למלמד ליטול שכר תלמוד אלא שכר שימור בלבד, והרי המושל לא אסר שימור ולא גזר אלא על התלמוד, והמלמד אומר מוכן אני לשמור את התינוקות ולמה אפסיד שכרי.

ולענ"ד דבריו תמוהים, דאף שמבחינת המלמד מצווה הוא ליטול רק שכר שימור מ"מ ברור כשמש שאין הורי הילדים שולחים את ילדיהם למלמד כדי לשמור על ילדיהם אלא כדי ללמדם תורה, אלא שבשעה שהוא מלמדם תורה הוא גם שומר עליהם, וכיון שגזר המושל שלא ילמדו אין להורים כל סיבה לשלוח את הילדים לשמירה בעלמא.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

ובשו"ת חתם סופר (חו"מ סי' קס"א) דחה את דברי הנתיבות מטעם אחר, דבאמת קי"ל (נדרים ל"ז ע"א) דמלמד דרדקי נוטל שכר פיסוק טעמים ולא שכר שימור, אך לענ"ד דברי הנתיבות תמוהים כמבואר.

והחתם סופר כתב שם ליישב בדרך אחר דעיקר עבודת המלמד בתחילת השנה עד שהוא והתלמידים מכירים זה את זה והוא מטיל משמעת ומורא על התלמידים, ומשום כן מסתבר דאף אם לאחר זמן אינו יכול ללמד מחמת אונס כלשהו בדין הוא שיטול שכרו.

אך גם דבריו אינם מתיישבים על הלב, דאטו כל שכרו כל השנה כולה משום טרחתו בתחילת השנה, ואטו משום שטרח להטיל משמעת על תלמידיו בתחילת השנה ישלמו לו שכרו משלם אף שבטל הוא ממלאכתו כל השנה כולה.

והאמת יורה דרכו, ששיטת הרמ"א ברורה ופשוטה דשאני מכת מדינה משאר אונס, ואף דבשאר אונסים פסידא לפועל, במכת מדינה פסידא לבעל הבית, ולשיטתו הלך בהני תרי הלכתא שבסי' שכ"א וסי' של"ד. אלא שיש להסתפק ולדון בטעמא דמילתא, ויש לבאר בשתי דרכים:

א. במכת מדינה מזליה דבעל הבית גרם, דכאשר מדובר בגזירה על הכלל הכל חוזר אל השורש, ומשום כן מנכה החוכר מבעל הבית את שכר חכירתו כיון שהשדה של בעל הבית היא, והמלמד גובה שכרו מאבי הילד כיון שהילד של אביו הוא. וכאילו עליהם נגזרה הגזירה, וכ"כ הט"ז (רי"ס שכ"א) דמכת מדינה הוי מזליה דבעל הבית, עי"ש.

ב. לעולם יד הפועל על העליונה, ובהלכות רבות חזינן שהתורה והחכמים חסו על הפועל וזכויותיו, וכדחזינן ממצוות רבות כגון ביומו תתן שכרו שלא מצינו במקח וממכר ובפריעת בעל חוב, וזכות הפועל לאכול מן הפירות בשעת מלאכתו, ולחזור בו בחצי היום, ולעולם יד הפועל על העליונה, אלא אם כן מזליה גרם, ובאונס דעלמא אמרינן מזליה גרם, כיון שהוא זה שאמור לעשות מלאכתו ונאנס לבטלה, וכנ"ל מדברי רש"י, אבל במכת מדינה דאין עילה להניח שמזלו של הפועל גרם, שוב יד הפועל על העליונה.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

ומה שפסק הרמ"א בריש סימן של"ד בברחו מחמת שינוי האוויר מפסיד המלמד, הלא מקור הלכה זו בשו"ת מהר"ם פאדוואה (סימן פ"ו) שביאר דכיון שלא ברחו כולם אין זה מכת מדינה אלא אונס בלבד, אבל אילו היה זה מכת מדינה באמת היה המלמד בא על שכרו.

ובבהגר"א (של"ד סק"ז) תמה על הרמ"א דבאמת איפכא מסתברא, דהלא במשנה ובגמ' מבואר דבמכת מדינה החוכר מנכה לבעל הבית מחכירתו, הרי דמכת מדינה מעצימה את זכות המוחזק, וא"כ מהי"ת נוציא מבעל הבית המוחזק לטובת הפועל, ולכאורה הפועל המלמד כבעל השדה הוא, זה תובע מאבי הילד וזה תובע מן החוכר, ומה טעם יש לומר שהחוכר מנכה משכר בעל הבית משום שהוא המוחזק ומאידך המלמד יוציא מאבות תלמידיו אף שהוא המוציא מן המוחזקים.

ומשו"כ חלק הגאון על שיטת הרמ"א, וס"ל דהפועל מפסיד וכעיקר דעת הסמ"ע.

אך כבר ביארתי את הנראה לענ"ד דבאמת החוכר דומה לפועל ואבי הילד דומה לבעל השדה, דבמכת מדינה כאילו נגזרה גזירה על מי שעצם הענין שלו במקורו ושרשו, ולפיכך מפסיד בעל השדה ולא החוכר שהוא כעין פועל ושכיר, וכמו כן מפסידים הורי הילדים ולא המלמד שהוא כפועל שלהם.

ודו"ק בכל זה.

ב

והנה הש"ך (של"ד סק"ג) דחה את מה דמשמע מדברי מהר"ם פאדוואה דרק אם כל בני העיר ברחו הוי מכת מדינה, דהלא להדיא מבואר בב"מ שם דאם רוב השדות שבבקעה נשתדפו הוי מכת מדינה ולא בעינן שישתדפו כולם, והוא הדין אם ברחו רוב בני העיר.

ובקצות החושן (שכ"ב סק"א) כתב לחלק דשאני שדות שנשתדפו או אכלן חגב דהאונס הוא בגוף השדה, ובזה ברוב השדות סגי להחשיבה מכת מדינה, משא"כ בשוכרי

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

בתים שברחו מן העיר משום מגיפה שלא היה מכה בבית אלא באנשים וכיון שלא ברחו כולם יכול בעל הבית לומר שהיה יכול להשכיר את הבית לאלה שלא ברחו, עי"ש.

ואין הסברא ברורה, דאם אכן במכת מדינה ההפסד לבעל הבית, ומה טענה היא זו דשמא היה משכירו למי שלא ברח.

ונראה בזה דכאשר האונס הוא בגוף השדה ככל הני דוגמאות דב"מ, דנשתדף השדה או אכלה חגב או יבש הנהר קל לקבוע גדר מכת מדינה, ואם חל האונס ברוב הוי מכת מדינה, משא"כ בדעת בני האדם, דהעובדא שרוב בני העיר או המדינה ברחו אינו מוכיח שבאמת היתה הצדקה בבריחתם, דהלא ידענו דלפעמים נוצרת בהלה מיותרת ובני אדם בורחים ללא כל צורך אמיתי, וכל כהאי גוונא אין זה מכת מדינה כלל, ורק אם כל בני העיר והמדינה ברחו ניתן להניח שאכן יש כאן מכת מדינה שמצדיק את בריחתם מן העיר.

כך נראה לענ"ד.

אך בכל עיקר הלכה זו, הלא נחלקו הרמ"א והסמ"ע, ולדעת הסמ"ע אין בין מכת מדינה לשאר אונסין ולעולם ההפסד לפועל.

והחתם סופר (בספר זכרון דרוש לט' תמוז תקס"ט – דף כ"ט ע"א) קבע שכיון שנחלקו בזה הרמ"א והסמ"ע יש לפשר.

ג

אמנם אף כאשר פסידא לבעל הבית כגון כשבעל הבית ידע על האפשרות לאונס והפועל לא ידע אין בעל הבית משלם אלא כפועל בטל כמבואר בשו"ע (של"ג ס"ב), וכתב הט"ז (רי"ס של"ג) דהיינו מחצית השכר, וכך הביא מרש"י וכמה פוסקים קדמונים.

ואף שמסתבר טפי דדין פועל בטל לאו בחדא מחתא מחתינן להו, דיש ענפים שבהם עובדים קשה מאוד ובתנאים קשים כגון פועלי בנין בימי הקיץ החמים שודאי היו שמחים לשבת בבית אף בניכוי סכום ניכר ממשכורתם, ויש ענפים שעבודתם קלה ומהנהגה ולא היו

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

מסכימים לשבות ממלאכתם אלא בהפסד מועט ביותר, אך אם כן נתת דבריך לשיעורים ואין בידינו לקבוע כל שיעור וקצבה להלכה זו, ומשום כן המנהג הנכון לסמוך על דברי הט"ז, (ועיין לקמן אות ד' עוד בענין זה).

ולפי זה היה נראה לכאורה דיש לשלם לגננות ולמטפלות וכל כיוצא בהן כעשרים וחמש אחוז ממשכורתן, דמכח דין פועל בטל יש לשלם להן כמחצית שכרן, ומכח הפשרה יש לנכות להם עוד כמחצית שכרן, ויוצא אם כן שיקבלו כרבע משכרן.

אך באמת אין זה נראה לענ"ד מתרי ותלת טעמי:

א. כיון שדין פועל בטל לאו הלכתא היא, אלא סברא שקבעו חז"ל דמסתמא נוח לו לאדם לשבות ממלאכתו אף אם בכך יגרע שכרו במקצת, אין להרכיבו אתרי רכשי, ואין לאחוז את החבל בשני ראשיו, ובודאי לא ניחא ליה שיגרעו שלשת רבעי משכרו, ואם מגרעים ממחצית משכרו בדרך פשרה, לא היה מסכים לשבת בבית כלל בגרעון נוסף בשכרו, שהרי כבר הפסיד מחצית משכרו מכח העובדה שהוא בביתו.

ב. ונראה עוד דכל עיקר דין פועל בטל מסתבר לזמן קצר, דהלא דרכו של עולם שפועלים מדי פעם נהנים מחופשה קצרה בניכוי שכר, אבל מגפה זו שנמשכת הרבה זמן ודאי לא ניחא להם לעובדים לשבות ממלאכתן תוך פגיעה חמורה ברמת חייהם לטווח ארוך.

ג. ועיין לקמן (אות ד') דבאמת נראה טפי שאין לנכות מן השכר לפועל בטל אלא סכום מועט ולא מחצית שכרו, עי"ש.

ומטעמים אלה נראה בדרך פשרה הקרובה לדין שיש לשלם לגננות ולמטפלות קרוב לחמישים אחוז משכרן. וכל זאת רק כל עוד נבצר מהן לעבוד משום תקנות משרד הבריאות. אבל כאשר הרשויות יאפשרו את פעילותן של הגנים וכדו', והורים יעדיפו להחזיק את הילדים בבית כדי למנוע מהן כל חשש מחלה, יש לעיין אם יצטרכו לשלם לגננות ולמטפלות את שכרן המלא.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

ונראה לענ"ד דכיון דבאמת מחלה זו עדיין שכיחה בינינו ולא עברה לחלוטין מן העולם ובאמת היא מדבקת עד מאוד, אלא שהשלטונות החליטו לאפשר את פתיחת הגנים כדי לאפשר להורים לצאת ולעבוד, וגם כדי לאפשר לגננות להתפרנס, עדיין הוי בכלל מכת מדינה.

ומשום כן הורים שיחליטו לשלוח את ילדיהם לגן פשוט שישלמו שכר שלם, אך אלה שיחששו וימנעו מלשלוח את ילדיהם לגן יש לדון בהם עדיין דין מכת מדינה לפי כל המבואר לעיל.

ובתקופת הביניים שהרשויות איפשרו לגננות לקבל רק קבוצות של שלוש ילדים, הכל תלוי בכמות הילדים שבגן, וההורים שישלחו את ילדיהם לגן ישלמו באופן יחסי לפי זמן שהות ילדיהם בגן. והורים שיחליטו שלא כדאי להם לשלוח את ילדיהם לגן למחצה לשליש ולרביע, זכותן להחליט כן, ואין להשיט עליהם כל תוספת תשלום מעבר לתשלום הנ"ל שמגיע לגננות תוך השבתה מלאה של הגן.

בכל דברינו אלה אין כל נפ"מ בין משפחות שנשארו בארץ לאלה שחזרו למקומותיהם בחו"ל.

ולענ"ד אין כל נפ"מ במה שהקדים בעה"ב להפקיד ביד הפועל צ'קים דחויים דמי שיש לו צ'ק תחת ידו אין לו דין מוחזק כלל כיון שאין גופו ממון ומחוסר גוביינא, ואין כל משמעות במה שהחוק אוסר לבטל צ'ק, דכל חוק זה אינו מהותי אלא לתועלת המסחר, ויש נסיבות שבהן אף מותר לבטל צ'ק. ומ"מ נראה ברור בעיני דאין המחזיק צ'ק תחת ידו חשוב כמוחזק, דהמנהג לתת צ'קים דחויים אינו אלא לתת בטחון למי שקיבל את הצ'קים ולמנוע ממנו את הטרחה לרדוף אחרי הבעל חוב.

והנה לכאורה כשיש ספק בחיוב ממוני, הו"ל לפטור את המוחזק משום המוציא מחבירו עליו הראיה, ואף אם מדובר בדעת יחיד הלא יכול לומר קים לי כידוע בדיני ממונות, וא"כ צ"ע בהכרעת החתם סופר לפשר. אך לענ"ד בשאלה שמעסיקה את הציבור כולו, אין לומר קים לי, דמלבד מה שנחלקו הפוסקים בכל עיקר הלכה זו האם המוחזק אכן

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

צריך לומר קים לי, או שמא אנן טענינן ליה, ולא אמרו שיכול לומר קים לי אלא בכעין לשון מליצה, ויסוד הדברים, דאף אם יש דעת יחיד שאינה עיקר להלכה מ"מ יש לו דין מוחזק שאי אפשר להוציא ממנו אלא בראיה, אין זה מתיישב על הלב לפסוק להמונים שכל מי שנהג לפנים משורת הדין והקדים לשלם, יפסיד, וכל מי שלא נהג בטובת עין ירויח, כעין מה שאמרו (כתובות ק"ח ע"ב וב"ב ק"מ ע"ב) בשביל שאני זכר הפסדתי.

ועוד, דהגע בעצמך, מטפלת ששולחת את ילדיה לגן, להורי הילדים שהיא מטפלת בהן שהקדימו לה שכר, תאמר קים לי כדעת הרמ"א דמכת מדינה מרויח הפועל ולא תחזיר להורים כלום, והיא עדיין לא שילמה לגגנת, וכלפי הגגנת תאמר קים לי כדעת הגר"א שהדין עם בעל הבית ולא תשלם כלום, ונמצא שורת הדין לוקה.

סוף דבר, כיון שמדובר בשאלה ציבורית, יש להשוות את ההוראות ופסקי הדין שלא יהיו דברי התורה הקדושה כחוכא ואטלולא.

כל זה נראה לענ"ד להלכה ולמעשה.

ד

פועל בטל

ובעיקר שיטת הט"ז, כבר כתבתי לעיל דבאמת מסתבר טפי דלאו בחדא מחתא מחתינן להו, ואין לדמות מילתא למילתא, ובאמת מצינו מקורות רבים שיש ללמוד מהן דבדין פועל בטל אין לנכות משכר העבודה אלא מעט, ובודאי יקבל יותר ממחצית שכרו, ואבאר.

הנה כתב בשו"ת הרשב"א (ח"א סימן תתקפ"ז):

"ואמרינן בגמרא שפוחתין קצת כפועל בטל".

וכ"כ בשו"ת הרמ"א (סימן נ'):

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

"אך שאין חילוק רב ג"כ בין אי עביד בין אי לא עביד ואינו מנכה לו הרבה אף אי לא עביד".

ובשו"ת המיוחסות (סימן ע') והביאו הכנסת הגדולה (סימן של"ג הגה"ט אות ו') למדנו שדין זה תלוי לפי הענין ולא בחדא מחתא מחתינן להו, וז"ל:

"ואם חוזר, נותן להם שכרם כפועל בטל וכו'. נ"ב: והכל לפי שכר העבודה ולפי טרחתו, שאם היה צורף או צבע או רוקם וכיוצא בזה שישכרן מרובה, אומדין כמה אדם רוצה לפחות משכרו ולהיות יושב ובטל ממלאכה זו. מכוונות להרמב"ן ז"ל סימן ע'".

ובשו"ת הרדב"ז (ח"ב סי' תשצ"ג) כתב יתירה מזו, דאמדינן אף לפי טבעו וכחו של הפועל, ואף שדבריו ארוכים הנני להעתיקם משום חשיבותם:

"שאלת ממני אודיעך הפירוש על נותן לו שכרו כפועל בטל מאותה מלאכה דבטיל מינה לפי שרבו בו הפירושים ובכולם יש קצת דוחקים ואנו צריכין לו בכמה מקומות לענין אבידה ולענין הנוטל שכר לדון או להעיד וצריך אני לכלל קצר אסמוך עליו.

"תשובה הנה עמדתי על כל מה שפירשו בו הראשונים גם האחרונים חדשים גם ישנים ומה שביררתי מתוך דבריהם סמוך על מה שכתב הרמב"ם ז"ל בפ"י המשניות בבכורות פרק עד כמה שאינו ואף על פי שאינו כדעתו ממש שצריך שתי אומדנות אומדן הפועל ואומדן המלאכה כיצד הרי שהיה זריז במלאכתו וגבור וחזק אין נותנין לו כל מה שהיה יכול להרויח שהוא הרבה וגם אין נותנין לו כפי שיעור הפועל העצל שהוא דבר מועט אלא אם הפועל חזק וזריז אומדין כמה היה מניח משכרו מלהתעסק במלאכתו ולהתעסק במלאכה קלה ונותנין לו, ונמצא שאין פוחתין לו אלא דבר מועט כיון שהוא חזק ובריא וזריז לא איכפת ליה כולי האי בטורח מרובה. ואם הפועל הוא חלש ועצל אומדין אותו כמה היה מניח משכרו להתעסק במלאכה קלה ולא כבדה ונותנין לו ונמצא שפוחתין לו הרבה דכיון שהוא חלש ועצל טובא איכפת ליה להתעסק במלאכה קלה ולא בכבדה שאין חפץ לטרוח הרבה. ועוד צריך אומדנא לפי ערך המלאכה עצמה שהוא רגיל להתעסק בה והוא בטל ממנה עתה להשיב אבידה או לדון את הדין או להורות, אם היתה מלאכתו מלאכה כבדה

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

כגון חרשי עצים או שואבי מים אם הפועל הוא חזק ובריא וגבור פוחתין לו מעט כמו שכתבנו ואם הוא עצל וחלש פוחתין לו הרבה כאשר כתבתי למעלה. ואם המלאכה היא קלה כגון השולחני וכיוצא בהם אז יהיה ההפרש בין הזריז והחלש דבר מועט כיון שמלאכת שניהם קלה כי המשל הזריז ירויח שני דינרין וחצי ביום והחלש ירויח שני דינרין בכל יום לזריז שהוא חזק לא נפחות לו אלא דבר מועט מפני שנתבטל ממלאכה קלה לקלה ממנה והוא אינו מקפיד בזה. ולחלש דאית ליה קפידיא אפילו מקלה לקלה פוחתין לו יותר ולזריז יתנו לו שני דינרין ורביע ולחלש יתנו לו שני דינרין ועתה יתקיים מה שאמרו כפועל בטל ויתקיים מה שאמרו מאותה מלאכה דבטיל מינה. ודוק ותשכח כי זה הפירוש הוא פשרה בין פירושו של רש"י ז"ל ובין פירושו של הרמב"ם.

אך בשו"ת הגרעק"א (חדשות סי' ל"ט הוצאת המאור מהדורא תליתאה) משמע שנקט כשיטת הט"ז שישכר פועל בטל כמחצית שכרו. שהרי דן שם לגבי אלמנה אחת שהשכירה לאלמנה ב' מקום בחדרה לדור עמה בסך שבעה ר"ט לשנה והקדימה לשלם שלש וחצי ר"ט ומתה, בתה היורשת תובעת מן המשכירה להחזיר לה את מה ששילמה אמה, והמשכירה תובעת את השלמת השכירות עד שבעה ר"ט, ופסק הגרעק"א דאף שכתב הש"ך (של"ד סק"ב) דצריך לשלם כפועל בטל, בנידון דידן כיון ששילמה כמחצית מדמי השכירות "זהו מספיק לשיעור כפועל בטל בשופי".

הרי לן דדין פועל בטל הוא כמחצית התשלום וכשיטת הט"ז.

אך באמת אין זה ראיה כלל, דהלא הדין שם היה במצב של בדיעבד, שהאלמנה השוכרת כבר שילמה שלש וחצי ר"ט שהם כמחצית משכר הדירה לשנה, ומשום כן כתב דודאי הוי כשכר פועל בטל, אך אין כל ראיה שכך היה פוסק לכתחלה.

ועוד דאין לדמות שכר פועל בטל בשכירות בתים שבהם המשכיר יכול להשתמש בבית, לפועל בטל בשכירות פועלים, שאין הפועל נהנה כ"כ מן הבטלה.

ומשום כל זה אין ראיה מדברי הגרעק"א לנידון דידן, וז"פ.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה מהדורה תליתאה

ויש בכל זה כדי לחזק את מסקנתנו הנ"ל שאין לנכות מן הגננות וכדו' אלא מעט יותר ממחצית שכרן, דהיינו לנכות כחמישים וחמש אחוז. וגם אם קיבלו פיצוי כלשהו מהמדינה זכה להם ואין זה משנה בדברינו הנ"ל.

יז

תשלום דמי שכירות ע"י משפחות שחזרו לחו"ל בפרוץ מחלת הקורונה

י" אייר תש"פ

לשאלת רבים מבני חוץ לארץ שנטשו את ביתם שבארץ ישראל וחזרו לארצות מוצאם בפרוץ מגיפת הקורונה ואין בידם לחזור ארצה, וברצונם לבטל את חוזי השכירות של הבתים ששכרו בארץ ישראל, או לפחות להפחית את סכום השכירות באופן דרסטי. בעלי הבתים לעומתם טוענים שחוזי השכירות נחתמו לתקופת שנה ואי אפשר לחזור בהן באמצע התקופה. ומה עוד שלהדיא מפורש בחוזה השכירות שגם במקרה של אונס אין השוכר יכול לחזור בו.

טרם נבוא לדון בדין מכת מדינה, יש לציין שאף בכל אונס בעלמא שבגללו אין השוכר יכול להנות מן המושכר נחלקו אם השוכר צריך להמשיך ולשלם את דמי השכירות עד סוף הזמן. וכתב הרמ"א (של"ד ס"א) שנחלקו הראשונים בשוכר שמת תוך תקופת השכירות די"א דאין צריך לשלם אלא בעד התקופה שגר בבית, וי"א שצריך לשלם עד סוף הזמן, ולפיכך המוחזק ידו על העליונה ואם עדיין לא שילם פטור הוא, ואם הקדים למשכיר את השכר אי"צ להחזיר, ועי"ש בש"ך (סק"ב) דאף שחולק על טעמו של הרמ"א הסכים לעיקר הפסק מטעם אחר, אלא שכתב שהמשכיר צריך להחזיר לו כפועל בטל כיון שבידו מעתה להשתמש בבית, עי"ש.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

ויש לעיין בנידון דידן אם יש כאן טענת אונס, דהלא אף אחד לא אנס את השוכר לעזוב את הדירה, אך מאידך טוענים שוכרים רבים שעתה אין בידם לחזור משום שהמדינה אינה מאפשרת כניסה אלא לאזרחי הארץ.

והנה אף אם הותנה מפורשות בשטר השכירות שבשום אופן וענין אין השוכר רשאי לחזור בו מן השכירות אף במקרה של אונס, מכת מדינה שאני, דכל כהאי גוונא לא הו"ל לאסוקי אדעתיה, ועוד דשורת הדין והשכל הישר מחייבים דשאני אונס של השוכר כגון חולי או מות ח"ו ושאר מקרי ופגעי הזמן, ממכת מדינה שאינה קשורה לשוכר. ובהרבה חוזים נכתב להדיא דבכח עליון (מכת מדינה) השוכר רשאי לחזור בו, ואף אם לא נכתב במפורש, כך הלכה פשוטה.

ואם כן היה נראה ששוכרי הדירות שחזרו לארצותיהם ואין בידם כלל לחזור ארצה אף אם רצו בכך, כל כהאי גוונא לכאורה זכאים הם לחזור בהם מחוזי השכירות.

אלא שיש לעיין בשני תחומים ושתי שאלות:

א. האם מקרה דידן אכן הוי בכלל מכת מדינה או לא, ויש כמה נפ"מ בין אונס למכת מדינה כפי שיבואר לקמן.

ב. האם זכותם של בעלי הדירות רק לבטל את הסכמי השכירות, ואזי יצטרכו לפנות מיד את הבתים, דהלא פשוט דאם חזרו בהם מן השכירות אין להם רשות להשאיר את חפציהם בדירה אפילו לשעה מועטת, או שמא זכותם אף להפחית מן השכירות, מכיון שאין בידם לגור בבתים.

ונחזה אנן, על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון.

הנה מקור הלכה זו דמכת מדינה בשתי סוגיות בב"מ.

במשנה (ק"ג ע"ב) איתא:

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

"המקבל שדה מחבירו והיא בית השלחין או בית האילן, יבש המעיין ונקצץ האילן - אינו מנכה לו מן חכורו".

ובגמ' שם אמרו דאם יבש נהרא רבה הוי מכת מדינה והחוכר זכאי לנכות מן החכירות.

ובמשנה (ק"ה ע"ב) איתא:

"המקבל שדה מחבירו ואכלה חגב או נשדפה, אם מכת מדינה היא מנכה לו מן חכורו, אם אינה מכת מדינה אין מנכה לו מן חכורו".

הרי לן מפורש במשנה דאם הוי מכת מדינה מנכה מן החכירות, ובגמ' שם אמרו:

"היכי דמי מכת מדינה, אמר רב יהודה כגון דאישדוף רובא דבאגא. עולא אמר כגון שנשתדפו ארבע שדות מארבע רוחותיה".

וברמב"ם (הל' שכירות פ"ח ה"ה) וכן בשו"ע (שכ"ב ס"א) נפסק כרב יהודה דכל דאישתדוף רובא דבאגא הוי מכת מדינה, עי"ש.

הרי שכל עיקר גדר מכת מדינה תלוי ברוב.

ובשו"ת מהר"ם פאדוואה (סימן פ"ו) דן במלמד דרדקי ורבים מבני העיר ברחו מחמת המגיפה, האם עליהם לשלם למלמד, דהלא בפועל שבטל ממלאכתו מחמת אונס ההפסד לפועל כמבואר בב"מ (ע"ו ע"ב) ובמכת מדינה פסק מהר"ם מרוטנבורג (מרדכי ב"מ סי' שמ"ג) דההפסד לבעל הבית, וכ"ה ברמ"א (שכ"א ס"א) וכתב מהרמ"פ דכיון שלא כולם ברחו מן העיר אין זה בכלל מכת מדינה, אלא ככל אונס דעלמא ופטורים ההורים מלשלם למלמד את שכרו.

והרמ"א (סימן של"ד ס"א) הביא את דברי מהרמ"פ, והש"ך (שם סק"ג) דייק מלשונו דרק אם כולם ברחו הוי בכלל מכת מדינה, ותמה עליו מדברי הגמ' בב"מ שהדבר תלוי ברוב, ואם כן מסתבר דאם רוב בני העיר ברחו הוי בכלל מכת מדינה, עי"ש.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

ובקצות החושן (שכ"ב סק"א) כתב לחלק בין אונס בגוף הדבר כגון הני סוגיות בב"מ שגוף השדה והיבול נפסדו ובזה סגי בפגיעה ברוב השדות, משא"כ באונס שאינו בגוף הדבר או הנכס, צריך כולו, עי"ש. ואף שחילוק יש כאן, לא ברור מה סברא יש לחלק בזה, דממה נפשך אם מכת מדינה תלוי ברוב, מה לן במהות האונס.

ואני בעניי כתבתי במק"א דכאשר בני אדם בורחים מפני המגיפה, לא תמיד יש הצדקה בבריחה זו, ולפעמים יש נפש מבוהלה ללא הצדקה, והעובדה שרוב בני האדם ברחו אינו קובע בהכרח שאכן צריכים היו לברוח, ולפיכך אין זה מכת מדינה, אך אם כל בני העיר היו בורחים, אכן ניתן להניח דבאמת ראוי היה לברוח משום סכנה, ומשום כך הוי בכלל מכת מדינה.

(ובאמת מצינו במקורות רבים דבשעת מגיפה ראוי לברוח מן העיר, עיין במגן אברהם (סימן תקע"ו סק"ג) בשם השל"ה דבשעה שאבעבועות פורחות חייבים להבריא את התינוקות מן העיר ומי שלא עשה כן מתחייב בנפשו).

אך אי בדידי תליא הוי אמינא שלא עלה על דעת מהר"ם פאדוואה לחדש דרק אם ברחו כולם הוי מכת מדינה, ולית מאן דפליג שאם ברחו רוב בני העיר מחמת המגיפה הוי מכת מדינה, אלא שבנידון דידיה לא ברחו אלא מעט אנשים, ובדרך הפלגה כתב דכיון שלא ברחו כולם לא הוי מכת מדינה, עי"ש היטב בלשונו שכתב "וכי כל הדרים בויניצייה ברחו... הלא מיעוטא דמיעוטא ברחו", ועוד שם "שלא ברחו כולם רק המיעוט".

ואכתי צ"ע בדקדוק לשונו. אך את הנראה עיקר לענ"ד כתבתי.

אך מ"מ ברור דרק אם רוב השדות שבבקעה נשתדפו הוי מכת מדינה וכן אם רוב בני העיר ברחו, וכדו' בכל תחום.

ולכאורה היה נראה בנידון דידן דרק אם רוב בני חו"ל עזבו את הארץ אפשר לדון דין מכת מדינה ואנוכי לא ידעתי, הלא יושב אוהל אני מעודי ולא אדע אם רוב בני חו"ל חזרו לארצות פזוריהם, ובאמת פשוט שרוב שוכרי הדירות ודאי נשארו בבתיהם, אך לפי מה שנאמר לי רוב המשפחות הצעירות מבני חו"ל עזבו את הארץ וחזרו לארצות מוצאיהם,

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

ובפרט בשכונות מסויימות שבהם רוב שוכרי הדירות הם זוגות צעירים בני חו"ל. ויש לעיין האם יש לדון עליהם בפני עצמם, וא"כ הוי כמכת מדינה, או שמא אין לדון אלא על רוב בני העיר שוכרי הדירות.

ומסתבר דכיון שמדובר בעיקר בשכונות מוגדרות ומסויימות, ושכונות אלה הוי כשוק בפני עצמו, וכמעט כל שוכרי הדירות בהם הם בני חו"ל, יש אכן לדון בהם בפני עצמן, וכעין מה שאמרו בגמ' (שם ק"ה ע"ב) דאם רוב השדות שבבקעה נשתדפו הוי מכת מדינה, אף אם שאר השדות שבמדינה לא נפגעו.

אך מ"מ יש לתהות אם יש להגדיר נידון דידן כמכת מדינה כאשר התברר שהמצב בכל המדינות שאליהם נסעו משפחות אלו קשה שבעתיים מהמצב בארץ קדשנו, בחמלת ה' עלינו שארץ אשר עיני ה' אלוקינו בה מראשית שנה עד אחרית שנה נפגעה פחות מאשר רוב מדינות העולם.

ובאמת נראה שרבים נסעו לחו"ל כדי להיות עם ההורים בחג הפסח אלא שהקדימו את הטיסות מחשש לבאות. אך עדיין יש לדון במה שאינן יכולים לחזור ארצה על פי החלטת הממשלה דהוי מכת מדינה. ובאמת מסתבר דהוי מכת מדינה, כיון שגזירה זו על כל מי שנמצא בחו"ל נמצא שכל אלה בכלל, והוי מכת מדינה.

ולכאורה יש להוכיח דאכן יש להגדיר מכת מדינה כל שמדובר במכה או גזירה כללית על הציבור או על ענף שלם אף אם הוא מוגבל ומצומצם עד למאוד. שהרי במהר"ם פאדאוה מבואר דגזירת המושל על ישראל המלווים ברבית הוי מכת מדינה ולא נחלקו ר' קלמן ור' זלמן ומהר"ם פאדאוה אלא בפרטי הענין, אך לכו"ע אין מניעה מלהגדיר גזירה זו כמכת מדינה אף שאין מדובר אלא בענף מסחרי מוגבל מאוד, ולא יפלא לומר שהחלטת המדינה למנוע כניסתם של בני חו"ל הוי מכת מדינה.

ולא תימא דאין דין מכת מדינה אלא במקום הפסד ממון ממש כגון הני תרי מתניתא דמס' ב"מ שהחוכר יוצא נפסד, אבל מהיכי תיתי לקפח את המשכיר כאשר אין השוכר מפסיד, דבאמת כשאין השוכר יכול להנות ולעשות שימוש במושכר הרי זה כהפסד,

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

וראיה מדברי הפוסקים לגבי גזירת המושל שלא ילמדו שדנו אם הורי התלמידים צריכים לשלם את שכר המלמד במכת מדינה, אף שאין הורי התלמידים מפסידיים ממון, וע"כ דכל שאינו מקבל את השירות שתמורתו שילם הרי זה כהפסד, ואין בין הורי התלמידים שמשלמים למלמד שאינו יכול ללמד משום גזירת המושל, לשוכר דירות שמשלמים שכירות על בתים שאין בידם לדור בהם משום גזירת המושל.

ב. ועוד נחלקו הפוסקים בהנחה שאכן הוי מכת מדינה, אם יש רשות לשוכרים לדרוש הפחתה בשכר הדירה או רק לבטל הסכמי השכירות מכאן ולהבא, ואבאר.

הנה איתא ברמ"א (סי' שכ"א ס"א):

"וכל מקום שמנכה לו אין חילוק במה שעבר או להבא. וכן פסק מהר"ם על מלמד שגזר המושל שלא ילמוד, דהוי מכת מדינה וכל ההפסד על בעל הבית (מרדכי פרק האומנין). ויש חולקין וסבירא להו דמכאן ולהבא בדין חזרה קאי, כמו דאמרינן לעיל סימן ש"י לענין השוכר חמור ומת, ואם לא חזר איהו דאפסיד אנפשיה ומחל (מהר"ם פאדוואה הנזכר לעיל). והסברא הראשונה נראה לי עיקר".

ומקור מחלוקת זו בשו"ת מהר"ם פאדוואה (סימן ל"ט) ובו נדרש מהר"ם להכריע בין שני תלמידי חכמים מוה"ר קלמן ומוה"ר זלמן לגבי דין מכת מדינה בשכירות בתים.

ראובן השכיר לשמעון חנות לשם עסקי הלוואות ברבית. בשעה שנחתם הסכם השכירות לא היו יותר משנים ושלוש חנויות שעסקו בתחום זה והפרנסה היתה בריווח. אך זמן מה לאחר מכן נתוספו כמה וכמה חנויות מה שהקשה על פרנסתו של שמעון. שוב גזר המושל שלא יזדקקו הערכאות כלל לחובות של הגויים ליהודים, ושבר על שבר הושבר כאשר עוד גזר המושל שהיהודים לא יתנו הלוואות אלא תמורת משכונות, וגזירות אלה כמעט מוטטו את העסק של שמעון. בעקבות כל אלה דרש שמעון שינוי והפחתה בדמי השכירות.

ונחלקו שני החכמים הנ"ל אם לדון בזה דין מכת מדינה, לדעת ר' קלמן הוי מכת מדינה וכשם שהחוכר מנכה לבעל השדה מחכירותו כך גם השוכר למשכיר, ולדעת ר' זלמן אין

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

זה מכת מדינה כיון שיש דרך להערים על המושל ולכלול את הרבית בקרן כאילו אין זה הלוואה ברבית ושאר טצדקי.

וכתב מהר"ם פאדוואה דאי משום הא ודאי הוי מכת מדינה, אלא שחידש דכל עיקר ההלכה שהחוכר מנכה מהחכירות לא נאמרה אלא בחוכר שדה דכאשר יבש הנהר או נשתדפה השדה ואכלה חגב מתברר שכל הוצאות החוכר ועמל כפיו ירדו לטמיון למפרע ולפיכך זכותו לנכות מן החכירות, אבל בשכירות החנות אין זכות השוכר אלא לבטל את הסכם השכירות באמצע הזמן ולפנות את החנות אבל אין בידו לנכות מן השכר, ואם לא תבע לבטל את הסכם השכירות, סבר וקיבל ואין לו טענה ומענה.

ואלה הם שתי השיטות שהביא הרמ"א והכריע כשיטה ראשונה, דגם זה הוי בכלל מכת מדינה שמנכה לו מחכירותו.

והוא הדין בנידון דידן, נראה עיקר להלכה דאכן יש כאן דין מכת מדינה, ומשו"כ השוכרים שרוצים לבטל את הסכמי השכירות יש בידם לעשות כן, אך רק לאחר שיפנו את כח חפציהם שבדירה ויחזירו את הדירות למצב שבו אמור להיות כשמסתיים הסכם השכירות, וכדין כל מי שמחזיר דירה שכורה למשכיר, אך אין בידם לבטל את השכירות כל עוד רהיטיהם וחפציהם בדירה.

ואלה שרוצים להפחית משכר הדירה, יש הצדקה בתביעתם, כיון שאין הם דרים בתוכם ואין בידם לחזור לבתים משום מכת מדינה, אך קשה לקבוע בזה סכום התפשרות, שהרי מצד אחד עדיין חפציהם בדירה ואין בעל הדירה יכול לעשות שימוש בבית (וממילא לא שייך בו דין פועל בטל שכתב הש"ך סימן של"ד ס"ק ב'), ומאידך גיסא אין השוכר דר בבית. גם אנן סהדי שגם אילו היה מפנה חפציו מן הדירה ברוב המקרים אין ביד המשכיר להשכיר את הדירה לאחרים כי דירות אלה מיועדות לבני חו"ל שכעת כולם בחו"ל.

והנה לכאורה אם יתבע השוכר להפחית את דמי השכירות יאמר המשכיר אני רוצה לבטל את הסכם השכירות ותפנה את הדירה, וכיון שהמשכיר יודע שאין השוכר יכול

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

לעשות כן, שהרי רוב השוכרים השאירו בבית את כל החפצים האישיים, ואף אם ימצאו מי שמוכן לעשות את הפינוי וההובלה, וגם ימצאו שטחי איחסון מ"מ שום אדם לא יכניס לביתו זרים שיפנוהו כאשר כל חפציו האישיים נמצאים בבית, נמצא שהמשכיר מנצל את מצוקת השוכר כדי לאלצו לשלם את מלוא השכירות. ונראה לענ"ד דכל כהאי גוונא כופין על מדת סדום, וכיון שאין המשכיר יכול להשכיר את הבית לעת כזאת כאשר אין דורש ואין מבקש, יש להפחית את שכר הדירה כנ"ל, ואין לקבל את טענת המשכיר לבטל את ההסכם ולדרוש את פינוי השוכר.

וגם לא שייך כאן להתחשב במצבם הקשה של בעלי הדירות שמשלמים משכנתאות וחובות, דהלא מאידך גם שוכרים רבים נמצאים במצוקה קשה וצריכים לשלם שכר דירה במקומות מושבם העכשווי, וגם מאלה שמתארחים אצל ההורים, או שהוריהם משלמים השכירות שלהם רבים מהם נמצאים במצוקה כלכלית בזמן תהפוכות זה, ואין בידינו לדעת מצוקתם של מי גדולה משל חבירו, ולפיכך נראה לענ"ד שיש להתפשר על כחמישים אחוז משכר הדירה.

ועוד רגע אדברה, בתחום שכירות של בתי עסק ומסחר, חנויות ומשרדים שנסגרו עפ"י החלטת המדינה ובעלי העסקים לא יכולים לעמוד בתנאי השכירות מכיון שהמסחר נפסק לחלוטין ואין להם כל הכנסות.

ופשוט דזה ודאי הוי מכת מדינה ודין השוכרים כדין החוכר שמנכה מן החכירות, וזכות השוכרים לא לשלם את דמי השכירות, אך נראה שהשוכר יצטרך לשלם דמי איחסון של תכולת החנות, דמהיכי תיתי לחייב את המשכיר לאחסן את חפצי השוכר ומרכולתו חינם אין כסף. אלא שיש לעיין אם המשכיר דורש את פינוי החנות האם הדין עמו. דלכאורה לפי פסק הרמ"א (שכ"א סוף ס"א) לא זו בלבד שהשוכר יכול לבטל את הסכם השכירות, אלא הוא אף זכאי לנכות את שכר הדירה מבלי לבטל את עיקר ההסכם.

וכן נראה גם בנידון דידן, זכות השוכר לקיים את השכירות בעינו עד יעבור זעם על אף שלא ישלם כל דמי השכירות על התקופה שבה החנות היתה סגורה ומסוגרת עפ"י החלטת המדינה.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה מהדורה תליתאה

ובכל עיקר שאלות אלה והדומות לה, יש לעשות השתדלות גדולה שכל בתי הדין, ופוסקי ההלכה שמורים הלכה לרבים, יסכימו לדעה אחת ולפסיקה אחת, שלא תהא עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה וכל אחד יעשה דין לעצמו, וישאל רב שיפסוק בדרך הנוחה לו ויתחלל שם שמים, ופעמים רבות תופעה זו הביאה אנשים לפנות לערכאות חלילה. אבינו מלכנו מנע מגפה מנחלתנו.

אשר וייס

יח

הבהרה בענין תשלום דמי שכירות

ע"י משפחות שחזרו לחו"ל בפרוץ מחלת הקורונה

י"ד אייר תש"פ

בדבר מה שהשבתי לשואלים בענין בני חו"ל שנבצר מהם לחזור ארצה על פי תקנות המדינה, האם צריכים הם לשלם שכר דירה מלא או שמא יש בידם להפחית משכר הדירה מכיון שמדובר במכת מדינה, הנני להבהיר.

בדיני ממונות עסקינן, והמיוחד בדיני ממונות שלעולם אין תשובות מפורשות ומוגדרות לשאלות המתעוררות בחיי המעשה, לעולם יש מקום לתהות ולפקפק שמא אין הנידון דומה לגמרי לראיה. וגם בתשובתו המפורסמת של מהר"ם פאדאוה (סימן ל"ט) העוסק ממש בנידון דומה לנידון דידן נחלקו מוה"ר קלמן ומוה"ר זלמן בראובן ששכר חנות משמעון לעסוק בהלוואות ועקב גזירות המושל נוצרו קשיים גדולים בעסק של השוכר, ונחלקו הרבנים הנ"ל האם אכן הוי מכת מדינה וראובן רשאי לנכות משכר הדירה, או שמא יש בידו ע"י טרחא ותחבולה להערים על השלטונות ולפיכך אין זה מכת מדינה.

ולא נחלקו ביסודות ההלכה אלא בניתוח עובדתי ובדימוי מילתא למילתא. כאשר לדעת הר"ק כיון שגזירות המושל שלא יזדקקו לתביעות של היהודים נגד הנכרים בענייני

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

הרבית, ושלא ילוו אלא כנגד משכונות מונעים מראובן להתפרנס מן העסק הוי מכת מדינה, ולדעת הר"ז כיון שאפשר להכליל את הרבית בתוך הקרן, ואפשר להשיג ע"י טירחא אכן לקבל משכונות מן הנכרים לא הוי מכת מדינה.

ובכל השאלות כעין זה לעולם לא יתכן הכרעה ברורה ומוחלטת, ועל הפוסק לשקול את הדברים בפלס כאשר שני ערכים נר לרגליו, השכל הישר ומדת היושר והחמלה.

וכך גם בנידון דידן, אין בידינו לקבוע ברורות, ואין לנו כל מקור מפורש בש"ס ופוסקים להתבסס עליו בבטחה לקבוע, האם אלה שיצאו לחו"ל היו אמורים לדעת ולחשוש שלא יוכלו לחזור, ואין בידינו לקבוע נחרצות באיזה בתים ובאיזה שכונות יש יכולת לבעלי הדירות להשכיר את הבתים לאחרים ללא הפסד.

וכיוצא בזה אי אפשר לקבוע באופן ודאי, אם העובדה שבני חו"ל יכולים לחזור ארצה ולשהות במלונות ארבעה עשר יום, האם זה דומה ליבש המעיין ואפשר להביא מים מן הנהר בדליים בטרחא, וכל כהאי גוונא אינו מנכה לו משכרו. ועוד כיוצא באלה תהיות רבות שיש לתהות בזה.

ובכל השאלות כיוצא באלה, על פוסקי ההלכה ודייני דמתא להחליט ולפסוק לפי הדעה שחנן אותם נותן התורה בחמלתו, אף שיש בדברים מדה מסויימת של שרירותיות.

ולמעשה עלינו לשקול בזהירות ולאזן בין זכויות המשכיר והשוכר, ומשום כל אלה הנני לחזור ולהבהיר את אשר נראה לענ"ד ברור מתוך דברי תשובתי.

באותם השכונות שכמעט כל הדירות להשכרה מושכרות לזוגות צעירים מבני חו"ל שרובם הגדול עזבו את בניהם לפי פסח, כגון רמת אשכול, ולא סביר כלל שיש ביד המשכירים להשכיר אותם לאחרים. ואף אם ימצאו מי שמוכן לשוכרם, אין זה כדאי למשכיר לבטל את הסכם השכירות עם השוכר מימים ימימה משום הפסד מועט עד שיחזור המצב לקדמותו, באלה יש לפשר ולהעמיד את השכירות על מחציתה.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה מהדורה תליתאה

וזאת רק לתקופת הזמן של תחילת זמן הקיץ דהיינו לפני תחילת חודש אייר שזה הזמן שבימים כתיקונם שוכרי הדירות היו חוזרים ארצה לולי המגיפה ואילו היה זה בידם.

לדעתי העובדה שיש ביד בני חו"ל עפ"י אישור מיוחד לחזור ולשהות במלונת אין בו כדי לשנות את הפסק הנ"ל, כי טירחא יתירה היא זו ואין זה דומה לדלי בדוולא וכיוצא בזה. ולכן גם הזכות לבטל השכירות ולצאת מהדירה עומדין להשוכרים הנ"ל.

ולפיכך פסק זה יעמוד בתוקף עד שיוכלו לחזור מחו"ל ולשהות בביתם כדרך כל הארץ

יותר מזה אי אפשר לפרט, ותן לחכם ויחכם עוד, ורבני הקהילות והשכונות ישקלו את הדברים לפי המצב במקומות מגוריהם.

אשר וייס

מנחת אשר – בתקופת הקורונה מהדורה תליתאה

יט

עוד בענין מכת מדינה בשוכרי דירות

כבוד הרה"ג ר' ברוך שובקס שליט"א

דיין מובהק בבתי הדין בירושלים עיה"ק

הנני במענה קצר למכתבו.

תמה מע"כ במה שפסקתי לגבי שוכרי דירות בני חו"ל שעזבו את ארץ הקודש לפני חג המצות ועכשיו נמנע מהם לחזור לביתם ע"י החלטת המדינה, דהוי כמכת מדינה שמנכה לו מחירתו, והוא הדין בנידון דידן שמנכין משכר הדירה, ומע"כ הביא את מה שכתב בשו"ת הראנ"ח (סימן ל"ח) לגבי השוכרים שרצו לחזור בהם מחמת קצבת השערים, ופסק שהדין עם המשכירים שאין זה מכת מדינה "כיון שקלקול זה אינו תלוי כלל בחנות ולא בא מחמתו אלא בסחורות הנמכרים שם והמשכירים אומרים לו הרי החנות לפניך ותביא אתה סחורו ומכור בה".

ושוב הביא הראנ"ח את דברי מהר"ם פאדואה, ונראה ברור מדבריו שאכן אין דבריו מתיישבים עמו ובאמת חולק הוא מוהרמ"פ וסבירא ליה דאין לדמות גזירת מלך שאינו בגוף הנכס למכת מדינה, אלא שכתב דאף אם נקבל דבריו "אלא שעדין יש לחלק שהתם כל שבח החנות לא היה אלא רשות המלך שהיה למחזיק החנות להלוות ברבית והרשות ההיא היא שהיו שוכרים זה מזה וכיון שגזר המלך שלא ילוו נפל פתא בבירא ונתבטל השבח ההוא ונתקלקל והוי כמו אכלה חגב או יבש המעיין או חמור שהבריקה למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה אבל הכא לא דמי כלל".

ומע"כ דחה דברינו מדברי הראנ"ח, אך באמת נראה שאין מזה קושיא כלל.

דהנה יש להבין את סברת הראנ"ח בשני פנים וכדומה בשני הפנים נרמזו ונכללו בדבריו.

א. אין דין מכת מדינה אלא כאשר יש חסרון ומגרעת בגוף הדבר.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה מהדורה תליתאה

ב. אין דין מכת מדינה כאשר יש ביד השוכר לעשות שימוש אחר בנכס.

ואפשר ששני אלה שני צדדים המה של אותו המטבע דכל שאין הפגיעה בגוף הדבר לעולם יש לנצלו לעסק אחר.

ומ"מ דעת רוב הפוסקים דיש דין מכת מדינה אף כשאין פגיעה בגוף הדבר, ואף הקצות החושן (שכ"ב סק"א) חילק בין מכה בגופו כגון הני דב"מ דיבש הזה ואכלה חגב למכה שאינו בגופו כגון בני העיר שנאלצו לברוח מפני המגיפה רק לגבי השאלה אם מכת מדינה תלוי ברוב בני אדם או בכולם, אך מ"מ אף לשיטתו יש מכת מדינה, אף במכה שאינו בגוף הדבר, וכך פשוט מתוך דברי הרמ"א (סימן של"ד).

וכבר נחלקו בשאלה זו הר"מ מטיקטין והש"ך לגבי שוכרי בתים שעזבו את הבית מחמת שינוי האוויר דהיינו מחמת מגיפה דלדעת הר"מ כיון שאין החסרון בגוף הבית על השוכרים לשלם שכר שלם. והש"ך (של"ד סק"ג) חלק עליו, וגם דעת המחנה אפרים (שכירות סי' ז') כדעת מהר"מ טיקטין, אך הלכה כדברי הרמ"א והש"ך ורוב הפוסקים כמבואר.

ומאידך גיסא בנידון דידן אי אפשר לומר דיכול להשתמש בנכס המושכר לשימוש אחר, דכיון שמחמת החלטת המדינה אין בידם לחזור ארצה ולגור בדירות, מה שימוש יש להם דירות אלה.

ומשום כן משנה לא זזה ממקומה.

מודה אני למעכ"ת על הערותיו, ואברכהו שיזכה תמיד להגדיל תורה ולהאדירה בשמחה שלווה ונחת.

ביקרא דאורייתא

אשר וייס

מנחת אשר – בתקופת הקורונה
מהדורה תליתאה

מכתבים ומאמרים

א

שמחתי באומרים לי בית ה' נלך

כ"ו אייר תש"פ

אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו, אשרינו שאנו משכימים ומעריבים בבתי כנסיות ובתי מדרשות. זה כחודשיים שנפרדנו בכאב ובדמעות מבתי כנסיות ובתי מדרשות. יום יום, שעה שעה התגעגענו לבית ה', והשתוקקנו לבא בקודש פנימה.

אמנם המוני בית ישראל התפללו בציבור דרך גגין חצירות וקרפיפות, בחום ובקור, בגשם וברוח, עמדו מאות ואלפים בתפילת רבים, אבל אינו דומה רחובה של עיר לבית מקדש מעט וכמבואר בברכות (ו' ע"א):

"תניא אבא בנימין אומר אין תפלה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת, שנאמר לשמוע אל הרנה ואל התפלה, במקום רנה שם תהא תפלה".

וכ"ה ברמב"ם (הל' תפילה פ"ח ה"א) ושו"ע (או"ח סי' צ' ס"ט).

ועתה הרחיב ה' לנו, ובשמחה עצומה ואהבה יתירה חוזרים אנו לחבוש ספסלי דבי מדרשא.

אך בל נשכח שהמחלה עדיין בקרבנו, ועדיין הסכנה מרחפת מעל ראשינו. על כן יש לנהוג במשנה זהירות ולהקפיד הקפדה יתירה על כל הוראות משרד הבריאות, כדי למנוע משחית ומגיפה מעלינו, ושלא נצטרך חלילה שוב להיפרד מבתי כנסיות ומדרשות, כי הם חיינו ואורך ימינו.

ביקרא דאורייתא

אשר ויים

מנחת אשר – בתקופת הקורונה מהדורה תליתאה

ב

כאיש אחד בלב אחד

"ויסעו מרפידיים ויבאו מדבר סיני ויחנו במדבר ויחן שם ישראל נגד ההר" (שמות י"ט ב').

"ויחן שם ישראל - כאיש אחד בלב אחד" (רש"י שם).

הנה בימים כתיקונם כאשר שלשת ימי הגבלה קרבים ובאים מתכוננים אנו לקבלת התורה על ידי כינוסים של רבים, והרבצת תורה למאות ולאלפים, מתייצבים אנחנו כולנו כאחד בבתי מדרשות, כשם שהתייצבו אבותינו כולם כאחד תחת ההר. אך אין אלו ימים כתיקונם, ועדיין עלינו להתרחק זה מזה ואין בידינו להרביץ תורה כבימים ימימה.

בשעה שבא הקב"ה ליתן תורה לישראל עמדו כולם כאיש אחד ובלב אחד, וכך אנחנו משתדלים לעמוד בכל שנה ושנה, אך בשנה זו לדאבון לב נבצר זאת ממנו. אמנם בארץ ישראל חזרנו לבתי כנסיות, אך אף זאת באופן מוגבל, ורוב הקהילות בחוץ לארץ עדיין מתקיים בהם לך עמי בא בחדריך.

אך אף שאין בידינו כאיש אחד, עומדים אנחנו בלב אחד.

דהנה יש לעיין בכפל הלשון **כאיש אחד בלב אחד**. ונראה בזה, דיש ועומדים אנשים **כאיש אחד**, מטרה מסויימת מביאה אותם לעמוד ביחד, אף על פי שאין לבם שלם זה עם זה. כאשר איום חיצוני מסויים מאיים על כולם, דרכן של הבריות לעמוד ביחד כדי להינצל ממנו, אך בחלוף האיום יפרדו דרכיהם. לעומת זאת, יש ואנשים יש להם **לב אחד**, אוהבים המה זה את זה ושאיפה משותפת להם, אך מסיבות שונות אינם מוצאים הדרך לעמוד **כאיש אחד**.

כאשר עמדו רגלי אבותינו למרגלות ההר עמדו כאיש אחד ובלב אחד.

בימינו הקשים האלה, אין בידינו לעמוד כאיש אחד, כל אחד ואחד עומד בפני עצמו,

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מהדורה תליתאה

ספון בתוך ביתו, איש תחת גפנו ותחת תאנתו, אך כמדומני שעומדים אנו בלב אחד. בתקופה קשה זו למדנו להרגיש שכל ישראל ערבים זה בזה, ואין איש יכול לומר את נפשי הצלתי, אלא על כל אחד ואחד לדאוג גם לזולתו. הצעירים, החזקים והבריאים הסתגרו בבתייהם כדי שלא לסכן את הזקנים, החולים והתשושים, וכולם הבינו שכולנו בני איש אחד נחנו וכולם ערבים בעד הנער. רבים למדו להכיר את שכניהם שבמשך שנים רבות אף לא החליפו שלום ביניהם.

יש ועמדנו כאיש אחד אך לא בלב אחד, ויש ועומדים אנו בלב אחד אבל לא כאיש אחד. נקווה בחסדי שמים שבקרוב נזכה שוב לעמוד כאיש אחד בלב אחד לקבל עול תורה ועול מלכות שמים באהבה.

ג

על סגירת בתי כנסיות

פעמים רבות שמעתי מאבי מורי הגאון החסיד ז"ל שעמד לצדו של מו"ר הגה"ק בעל הדברי יציב זצ"ל בכל תקופת שהותם בשואה הנוראה ולאחר השחרור ומפלת הנאצים ימ"ש, ביקש ממנו האדמו"ר זצ"ל לעמוד לימינו לסייעו ולעזור בשיקום עולם של תורה ויהדות. לאחר תקופה של עשייה מסיבית אבי מורי התחנן בפניו לומר שהוא רוצה לחזור לתלמודו שהרי לא היה אלא בן י"ט שנים. אמר לו האדמו"ר:

"אין אתה מבין כלל מה זה מסירות נפש, כאשר אדם שובר את גופו, מונע אוכל ושתיה מפיו, ושינה מעיניו ומעפעפיו תנומה, כל אלה אינם אלא מסירת הגוף, מסירות נפש זה לסגור את הגמרא למען כבוד שמו יתברך, עכשיו זה זמן של מסירות נפש!"

הדברים הנוקבים פעלו את שלהם, דברים היוצאים מן הלב הגדול, לבם של ישראל נכנסו אל הלב, ואבי מורי התגייס בכל לבו ונפשו למושימה הקדושה.

רבנו של עולם, הבט משמים וראה, הלא סגרנו את בתי הכנסיות ובתי המדרשות, נעלנו את בתי התלמוד, הישיבות והכוללים, תינוקות של בית רבן יושבים בבית, הרי זה מסירות

מנחת אשר – בתקופת הקורונה מהדורה תליתאה

נפש, וכל זאת לא עשינו אלא למען שמך הגדול, כי בתורתך כתוב לאמר "השמור לך ושמור נפשך מאוד".

רחם עלינו ותוצאנו מצרה לרווחה, מאפלה לאור גדול משיעבוד לגאולה בעגלא ובזמן קרוב.